

KATSAUS

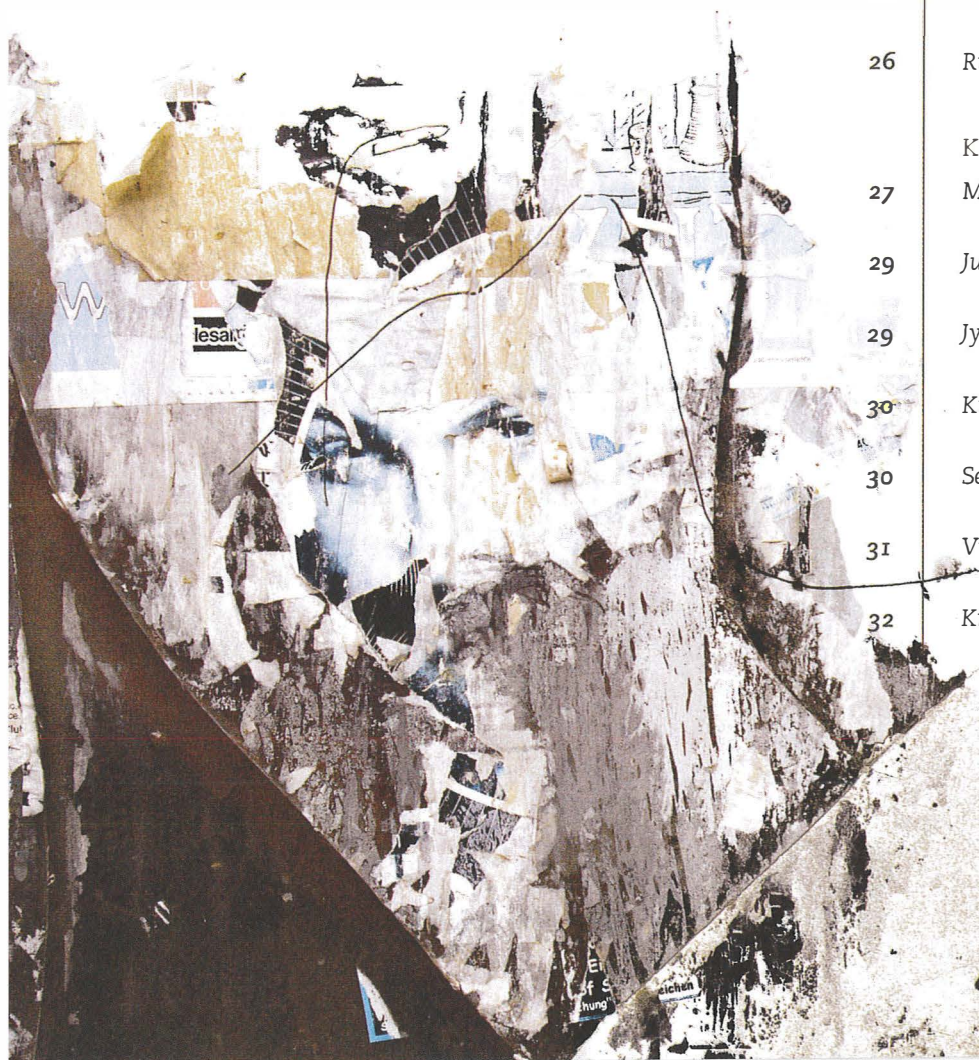
2 | 2010

KATSAUS

2

2010

- 1 Pääkirjoitus: Epävarmoina aikoina | Eero Ojanen
2 Ihmiskäsityksen kysymyksiä | Eero Ojanen
7 Kohtuus ja ilmastonmuutos | Leo Stranius
12 Vallankumouksen kaupparatsut – Karl Marx Inc.
| Antti Heinonen
15 Postmodernin tieteentutkimuksen identiteettikriisi
| Jouni Huhtanen
22 Valokuvauksen menetelmällä tietoa henkisestä ja
hengellisestä terveydestä? | Ikali Karvinen
26 Runo: Maastamuuttaja | Minka Heino
- KIRJA-ARVIOT
- 27 Mitä tekivät antiikin filosofit? – Pierre Hadot:
Mitä on antiikin filosofia? | Hermanni Yli-Tepsa
29 Juurettomuuden juuret • Roberto Bolaño:
Kesyttömät etsivät | Esa Mäkijärvi
29 Jykevä klassikko • Fjodor Dostojevski: Idiootti
| Esa Mäkijärvi
30 Kirkkain tähti • John Keats: Yön kirkas tähti
| Esa Mäkijärvi
30 Sekoilukronikka • Hunter S. Thompson:
Suuri Hainmetsästys | Esa Mäkijärvi
31 Vinksahaneita runoja • Jukka Viikilä:
Runoja II | Esa Mäkijärvi
32 Kriittisen korkeakoulun tulevaa toimintaa

PÄÄKIRJOITUS

Epävarmoina aikoina

Jos ei pidä jostain ilmiöstä ja haluaa vähätellä sitä, voi aina sanoa, että tuo ilmiö liittyy tyypillisesti epävarmoihin aikoihin. Etenkin kaikenlaiset uskonnolliset tai henkiset ilmiöt voidaan helposti kuitata tällä selityksellä. Ne eivät ole totta tai oikeaa asiaa, vaan ne ovat vain jonkinlaista vaikeiden aikojen aiheuttamaa pakoa todellisuudesta.

Kun aikoinaan 1970-luvulla maailmalla nähtiin paljon ufoja, niin eräs vakioselitys oli silloinkin, että ufohavainnot kuuluvat tyypillisesti epävarmoihin aikoihin. Jälkeenpäin katsoen 1970-luku ei vaikuta mitenkään erityisen epävarmalta aikakaudelta. Lienee päinvastoin niin, että monen nykymaailman kaaosta päivittelevän mielestä 70-luku oli vielä sitä mennyttä aikaa jolloin kaikki oli turvallista ja valmista. Nykyaikaa taas pidetään hyvinkin epävarmana, mutta ufot eivät ole samassa mitassa palanneet. Eivätkä ne sinänsä olennainen asia olekaan, mutta toimivat esimerkkinä siitä, miten heikoissa kantimissa pinnalta katsoen hyvinkin analyttisilta ja kriittisiltä näyttävät arviot usein ovat.

Kriisi tai murrosaika on siinäkin mielessä ongelmallinen selitys asioille, ettei maailmassa ole kai koskaan mitään muita aikoja

ellettykään. Aina on joku, jonka mielestä juuri nyt, juuri sen hetkinen sukupolvi elää ainutlaatuisia maailmanhistoriallista käännettä. Aina on niitä, joiden mielestä juuri sillä hetkellä kaikki on sekaisin, kun taas ennen kaikki oli selkeämpää ja järjestyneempää.

Jokainen sukupolvi elää maailmanhistoriallista käännettä ja epävarmuuden aikoja, koska kokemus nykyhetkestä on aina erilainen kuin kokemus menneisyydestä tai tieto omaa kokemusta kauempana olevasta historiasta. Siksi kaikki nykyajat ovat aina epävarmoja aikoja. Epävarmuus ei ole jokin meidän nykyisen hetkemme kummallinen poikkeus verrattuina muihin aikoihin vaan se on ihmisen ajallisuuden aina samalla tavalla tosi perusasia.

Kun siis sanotaan, että uskonto tai laajemmin henkiset ilmiöt kuuluvat epävarmoihin aikoihin, niin sanonta ehkä osuu oikeampaan kuin sanoja kuvittelikaan ja sanonnan tarkoitus muuttuukin tavallaan päinvastaiseksi. Koska nuo asiat liittyvät ajallisuuden perustaviin tosiseikkoihin, kuten epävarmuuteen, ne ovatkin jotain ihmisen olemisen kannalta olennaisia ja välttämätöntä.

EERO OJANEN

KATSAUS

Julkaisija

Kriittinen korkeakoulu ry
Albertinkatu 27 a B 12
00180 Helsinki
puh. (09) 684 0010
www.kriittinenkorkeakoulu.fi
info@kriittinenkorkeakoulu.fi

Vastaava päätoimittaja

Eero Ojanen |
eero.ojanen@kriittinenkorkeakoulu.fi

Toimitussihteeri

Hermanni Yli-Tepsa |
hermanni.ylitepsa@gmail.com

Lehden ulkoasu

Pauliina Leikas | pauliina.leikas@gmail.com

Kuvitukset

Tuomo Tuovinen | tuomo@hevosburger.net

ISSN 1795-2131

Tilauhinta

20 euroa/vuosi (neljä numeroa)
irtonumero 6 euroa

Tilaukset, jäsenyys ja osoitteenmuutokset

puh. (09) 684 0010
info@kriittinenkorkeakoulu.fi

Katsaus on kulttuurilehti, joka käsittelee Kriittisen korkeakoulun toimintakenttään liittyviä aihepiirejä. Lehti lähetetään jäsenenä yhdistyksen jäsenille.

IHMISKÄSITYKSEN KYSYMYKSIÄ

EERO OJANEN

Kirjoitus perustuu Kriittisen korkeakoulun järjestämässä filosofisen praktiikan koulutuksessa pidettyyn alustukseen

I • Sen sijaan että käymme kysymään, mikä tai millainen ihmiskäsitys on, voidaan aluksi pikemmin pohtia sitä, mitä tämä koko kysymys merkitsee. Mitä tarkoittaa ihmiskäsitys, ja ennen muuta: mitä virkaa sellaisella on? Onko se olennainen asia?

Onko ihmiskäsitys jonkinlainen teoria ihmisestä? Onko se kuvaus siitä, mikä ihmisessä on olennaista? Onko se työkalu, joka ohjaa toimintaamme vai onko se pikemmin jonkinlainen yleistys tai yhteenveto, johon toiminnan pohjalta päädymme?

Onko ihmiskäsitys jotain jota itse noudatamme vai onko se eräs keino, jonka avulla voimme ymmärtää toisia – onko se siis oma käsityksemme vai onko kyse siitä, että ihmiskäsitystä pohtimalla voimme tavoittaa jotain asiakkaan tai vieraan ajatuksista?

Onko ihmiskäsitys normatiivinen vai kuvaileva? Jos normatiivinen, niin onko se ihanne, tavoite johon pyrimme? Entä julkilausutun ja julkilausumattoman ihmiskäsityksen suhde? Voidaanko puhua ilmaistusta ja "todellisesta" ihmiskäsityksestä? Millä perusteilla?

Ihmiskäsitys ja ihmiskuva: ihmiskäsitys on yleensä jotain teoreettista ja käsitteellistä, käsitteillä ilmaistua, kun taas ihmiskuva on esimerkiksi tapa, jolla romaani-kirjailija kuvaa henkilöitään. Tämä erottelu voidaan siis jollain tapaa tehdä, mutta onko se silti turhaa käsittepyörittelyä? Ja jos taas tällaisessa erottelussa on mieltä, niin mikä on ihmiskäsityksen ja ihmiskuvan suhde?

Onko ihmiskäsitys lainkaan tärkeä asia? Voiko se olla myös häiritsevä tekijä, turha kahle? Tai onko se jotain, jota ei ensisijassa tarvitse miettiä vaan se ilmenee käytännössä? Vai auttaako sen pohtiminen kuitenkin jäsentämään asioita?

2 • Puhe erilaisista ihmiskäsityksistä on alun alkaen varsin ongelmallista. Taustalla välkky helposti ajatus, että ihmiskäsitykset ovat kuin valintamyymälän hyllyllä olevia paketteja, joista poimimme haluamamme ja jätämme muut hyllyyn. Mutta toisaalta, jollain tavalla meidän on tätäkin asiaa jaoteltava ja eriteltävä, jos siihen aikoo saada otetta.

Ihmiskäsityksiä voidaan jaotella erilaisten oppien, aatteiden tai ideologioiden mukaan. Esimerkiksi

- kristillinen ihmiskäsitys
- humanistinen
- postmoderni
- marxilainen

Mutta sopiiko tähän tällöin jatkoksi esimerkiksi termi biologinen ihmiskäsitys? Ehkä. Silloin voidaan jatkoksi ottaa esimerkiksi materialistinen ihmiskäsitys. Tällöin kuitenkin joudutaan oikeastaan jo hieman toisenlaisen jaottelutason alueelle. Myöskään erilaiset jaottelut eivät ole keskenään vaihtoehtoisia ja siten samantasoisia asioista, vaan keskenään hyvin erityyppisiä ja toisaalta myös päällekkäin meneviä.

Kysymys aatteista ja ideologioista voidaan kääntää myös toisin päin. Jos meillä on jokin tietty ajattelutapa, aate tai vastaava, niin millainen ihmiskäsitys siihen sisältyy? Voidaanko puhua vaikkapa konservatiivisesta ihmiskäsityksestä? Tai sosiaalidemokraattisesta ihmiskäsityksestä? Vai onko tällaisessa mitään mieltä? Vaikeaa se ainakin olisi.

3. Ihmiskäsityksiä voidaan jaotella eri tieteenalojen tai oppialojen mukaan. Kuten
- lääketieteellinen
 - biologinen/luonnontieteellinen
 - psykologinen
 - teologinen
 - filosofinen

Vai olisiko juuri tässä yhteydessä parempi puhua ihmiskuvasta. Tai sanoa, että eri tieteet edustavat eri näkökulmia ihmiseen? Lääketiede tarkastelee ihmistä tietyllä tavalla, tietyistä näkökulmista, tai voisi sanoa niinkin että se käsittelee ja korostaa ihmisen tiettyjä puolia.

Tämä jaottelu on hyvä esimerkki siitä, miten erilaiset jaottelut täydentävät toisiaan. Jos ajattelemme vaikkapa lääkäriä, jolla on kristillinen vakaumus ja elämäntarkastus, niin hänen näkökulmansa potilaaseen on (työssä) tietenkin lääketieteellinen, mutta hänen ihmiskäsityksensä on silti jotain muuta. Toisin sanoen, voiko ihmisellä olla monta eri ihmiskäsitystä? Ilmiselvästi voi, mutta voidaan myös ajatella, että ihmiskäsitys koostuu hyvin monenlaisista tasoista ja aspekteista

Jos hyväksymme tämän jaottelun jotenkin käyttökelpoiseksi, niin seuraa tietenkin jatkokysymys: mitä filosofinen ihmiskäsitys tässä tapauksessa tarkoittaa? Mikä on se erityinen näkökulma jonka filosofia tarjoaa ihmiseen ja joka ainakin jollain tapaa ja jossain suhteessa eroaa noista muista?

Yksi vastaus voisi olla paradoksaalinen: filosofisen ihmiskuvan erityisyys olisi juuri siinä, että meillä ei ole yhtä filosofista ihmiskuvaa vaan niitä on monia.

Mutta tyydyttääkö tämä vastaus?

Eikö filosofiaan liity myös yhteisiä ja yhdistäviä piirteitä, riippumatta siitä, mitä filosofista kantaa edustamme. Vai onko näin? Ja jos on, minkä tyyppisiä nuo yhdistävät piirteet ehkä ovat?

4. Ihmiskäsityksiä voidaan luokitella myös jonkin perustavan kannanoton tai näkömyksen mukaan
- mekanistinen
 - biologinen
 - deterministinen
 - holistinen
 - dualistinen
 - materialistinen
 - henkinen

Näissä on kysymys siitä, mikä on ihmistä tai ihmistä koskevaa ajatteluamme määräävä piirre. Tämä sopii hyvin filosofiaan, koska näissä on kysymys nimenomaan kannanotoista filosofian klassisiin perusongelmiin. Mikä on kokonaisuuden ja osien suhde? Mistä todellisuus ja siten myös ihminen pohjimmiltaan muodostuu? Miten ihmisen toimintaa voidaan selittää?

Tällainen näkökulma voidaan myös helposti jalostaa vastakohtaparien muotoon:

deterministinen – voluntaristinen
holistinen – dualistinen

Mutta tässä tulee vastaan jälleen kysymys siitä, ovatko nämä julkilausuttuja käsitteitä, vai sellaisia jotka saadaan selville itse ajattelua analysoimalla. On hyvin yleistä, että ihminen esimerkiksi itse sanoo edustavansa jonkinlaista holistista näkemystä, mutta harvoin kukaan itse sanoo kannattavansa dualismia. Sen sijaan ihmisen ajattelua analysoimalla voidaan sitten nähdä esimerkiksi dualistisia piirteitä.

Entä "ristiintaulukointi" edeltävien jaottelujen kanssa? Miten aatteiden mukaan menevä jaottelu toimii yhteen tämän kanssa?

5. Ihmiskäsitys voidaan ilmaista myös jonkin kuvaavan yksittäisen ilmaisun, anekdootin, fraasin tai tarinan avulla. Kuuluisa filosofinen on vaikkapa Feuerbachin lause: "ihminen on sitä mitä hän syö". En ota nyt kantaa lauseen sisältöön, vaan pohdin sitä ihmiskäsityksen ilmaisemisen tapana ja muotona. Mikä on tällaisten kiteytysten arvo ja merkitys? Onko aforistinen lause luonteeltaan lähinnä iskevä oivallus vai voiko tällaisten lauseiden avulla tavoittaa enemmänkin? Ainakin tästä voidaan havaita, että filosofisen ihmiskäsityksen esittämistä ei tarvitse etukäteen sitoa mihinkään tiettyyn käsitteelliseen tai teoreettiseen asuun.

6. Tai voidaanko ihmiskäsitys tavoittaa tai kuvata joidenkin hyvin arkipäiväisten käsitteiden ja käsiteparien avulla? Puhua esimerkiksi optimistisesta tai pessimistisestä ihmiskäsityksestä?

Tällaisesta on helppo osoittaa ongelmia. Se voi olla liiallista popularisointia ja vaativien ongelmien trivialisointia. Voi olla, että tämäntyyppinen ajattelu johtaa myös turhiin vastakkainasetteluihin.

Mutta tähän tapaan ihmisten ajattelu joka tapauksessa usein kulkee ja tämänkaltaisilla kysymyksenasetteluilla on suuri merkitys. Filosofian ei pidä olla itsetarkoituksellisesti hienoa ja vaikeaa?

7. Entä ihmisen käsite muiden käsitteiden avulla. Mihin käsitteisiin, olioihin ja asioihin ihmistä voidaan rinnastaa?

- eläin
- peto
- enkeli
- jumala
- kone, tietokone
- luonto, luomakunta
- ulkomaailma/maailma

Onko ihminen alemmalla tai korkeammalla kuin jokin toinen olio? Onko tällä kysymyksellä merkitystä? Näyttää olevan, sillä sen tyyppiset lauseet kuin "ihminen on laji lajien joukossa" tai "ihminen on Jumalan kuva" ovat varsin paljon käytettyjä.

8. Voidaan myös etsiä ihmisen käsitettä filosofian muiden ydinkysymysten kautta. Mikä on esimerkiksi tosiasioiden ja moraalin suhde ihmisestä puhuttaessa. Onko ihminen tosiasia? Vaatimus? Ihanne? Tai mitä tarkoittaa inhimillisyyys (ihmisyyys)?

Itselleni avain ihmiseen on juuri inhimillisyyden käsite. Se on kaksimerkityksinen, yhtä aikaa tosiasia ja ihanne, mutta nimenomaan yhtä aikaa. Toisaalta kaikkihan on inhimillistä, toisaalta vaadimme inhimillisyyttä. Siinä on selvä ristiriita, ja molemmat väitteet ovat yhtä aikaa totta, nimenomaan yhtä aikaa ja välttämättä yhdessä totta.

Miten ihmisen ongelma suhtautuu muihin filosofisiin ongelmiin? Onko ihminen yksi kysymys muiden joukossa, niin kuin filosofisesta ihmistutkimuksesta puhutaan toisinaan yhtenä filosofian osa-alueena. Vai onko kysymys ihmisestä jonkinlainen ydinkysymys, joka sisältää tavallaan kaikki muut kysymykset, kuten vaikkapa Immanuel Kantin ajattelua on toisinaan tulkittu?

9.

Ihmisen kuvaaminen jonkin perustavan jännitteen tai ristiriidan avulla voidaan nähdä myös vaikkapa seuraavilla tavoilla:

- Ihminen luonnonoliona ja järkiolentona,
- välttämättömyyden valtakunnan ja vapauden valtakunnan asukkina
- tai suomen kielen mainion maailma-sanan kautta: ihminen maana ja ilmana.

Tällainen ristiriidan kautta esittäminen on varsin suosittu ja varsin käyttökelpoinen ajattelutapa. Ihmisessä on helppo nähdä jotain paradoksaalista, jotain ristiriitaista. Juuri siksi paradoksista lähteminen voi toisaalta olla liiankin helppo ja houkutteleva ajattelumalli.

10.

Voidaan myös esittää koko ihmiskäsitysidean perustava kritiikki. Entä jos ei ole mitään ihmistä yleensä? Onko silloin ihmiskäsitystäkään?

Tämä perustuu ajatukseen yleiskäsitteiden kritiikistä. Esimerkiksi: ei ole ihmistä yleensä, koska on miehiä ja naisia. Tai ei ole ihmistä yleensä, koska eri kulttuureissa ja eri aikoina ihminen on erilainen. Tai koska jokainen on yksilö.

Tällainen ajattelumalli perustuu kuitenkin nominalistiseen erehdykseen eikä vakavasti pohdittuna ole lainkaan niin vankka kuin ensin saattaa näyttää. Silti tässä kritiikissä on myös hedelmällinen puolensa. Kun puhumme ihmiskäsityksestä, niin mikä on yleisen käsityksen ja yksittäisen ihmisen suhde? Puhe ihmisestä yleensä on täysin järkevää ja perusteltua, eikä millään tapaa "totalisoivaa", mutta kysymys yleistysten merkityksestä ja luonteesta on silti paikallaan.

Myös suomen kielen kyky puhua "hänestä" ilman sukupuolen osoittamista on aivan loistava ominaisuus, joka auttaa ihmiskäsityksen hahmottamisessa!

II. Lopulta ihminen erilaisten tasojen ja olemuspuolten kokonaisuutena tai hierarkiana. Esimerkkinä ajatusmalli jonka mukaan ihminen on aineellinen, psyykinen ja henkinen. Tai tahtova, tunteva ja tietävä. Tai Lauri Rauhalan termein kehollinen, tajunnallinen ja situationaalinen.

Nämä ovat mielestäni tyhjentävimpiä malleja, joita filosofian perinteellä on tarjota. Rauhalan samoin kuin Reijo Wileniuksen edustamassa perinteessä, jonka taustalla näkyy muiden muassa Erik Ahlmanin ja Sven Krohnin ajattelu, korostuu reduktionismin vastustaminen. Siinä ei toisin sanoen tyydytä "ihminen

on vain "-tyyppisiin selityksiin, joissa yleensä korkeampi palautetaan johonkin alempaan. Sen sijaan korostuu ajatus, että olemuspuolia ei pidä mielivaltaisesti sekoittaa eikä palauttaa toisiinsa.

Silti jään pohtimaan, onko taas uuteen jaotteluun päätyminen periaatteessa paras mahdollinen tulos. Voiko sittenkin löytyä jokin olemuksellinen ajatus, joka kiteyttäisi ihmisen ilman että siihen samalla sisältyy tuota ihmisen pienentelyä eli reduktionismia? Ihmisen teoreettinen pienentely ja mitätöinti joka tapauksessa on meidän aikamme suuria erehdyksiä, eikä se ole vailla yhteyksiä myöskään ihmisen erilaiseen käytännölliseen mitätöintiin.

KOHTUUS JA ILMASTONMUUTOS

LEO STRANIUS

Worldwatch-instituutin Maailman tila 2010 -raportin mukaan ihmiskunta käyttää luonnonvaroja tällä hetkellä 1,3 maapallon verran. Kulutamme siis kolmanneksen enemmän, kuin mihin meillä olisi oikeasti varaa. Vuonna 2009 ihmiset kuluttivat syyskuun 25. päivänä loppuun kaikki luonnon sinä vuonna tuottamat uusiutuvat luonnonvarat. Loppuvuosi elettiin velaksi.

Onko ilmaston lämpeneminen sittenkään ihmisen aiheuttama?

Kööpenhaminan ilmastokokouksen epäonnistumisen, ilmastotutkimukseen liittyvien kohujen ja Suomen kylmän talven myötä keskustelu siitä, onko ilmastomuutos ihmisen aiheuttamaa vai ei, on jälleen lisääntynyt. Tämän myötä on hiukan korrektimpaa olla ilmastokriittinen. Huono uutinen on kuitenkin se, että ihmisen aiheuttamaa ilmastomuutosta ei ole peruttu ja päästövähennyksille on entistä kovempi tarve.

Ensinnäkin Kööpenhaminan ilmastokokouksen epäonnistuminen ja kansainvälisen ilmastopimuksen puute ei vapauta yksittäisiä valtioita, kuntia, yrityksiä ja ihmisiä vastuusta. Suurin osa maailman maista on edelleen sitoutunut vaarallisen ilmastomuutoksen torjumiseen. Emme voi jäädä odottelemaan seuraavia ilmastokokouksia. Ilmastohaasteeseen vastaaminen

käy muuten mahdottomaksi ja lämpeneminen karkaa käsistä.

Toisekseen Hallitustenvälisen ilmastomuutospaneelin (IPCC) 3000-sivuisesta raportista on löytynyt muutama virhe. Jos ajatellaan, että jokaisella sivulla on noin 30 tietoa, on raportissa yhteensä noin 90000 faktaa. Se, että tuosta määrästä on löytynyt pari virhettä, ei muuta kokonais kuvaa kovinkaan olennaisesti. Lisäksi nuo virheet koskevat lähinnä ilmaston lämpenemisen vaikutuksia, ei suinkaan sitä, onko lämpeneminen ihmisen toiminnan aiheuttamaa vai ei.

Kolmenneksi Sää ja ilmasto ovat eri asioita. Suomen kylmä talvi ei muuta kokonais kuvaa. Sitä paitsi viimeisin talvi on globaalisti ollut Pohjois-Eurooppaa lukuunottamatta poikkeuksellisen lämmin ja maapallon keskilämpötila on huidellut ennätyslukemissa. Hellekesä äärimmäisine sääilmiöineen on taas antanut kuvaa siitä, millaista jatkossa on mahdollisesti luvassa.

Vaikka emme voisikaan vaikuttaa poliittisilla toimenpiteillä ilmastomuutokseen, on päästöjen vähentäminen, energiasäästötoimenpiteet ja uusiutuviin energialähteisiin siirtyminen yhteiskunnan kokonaisedun kannalta erinomaista politiikkaa. Samalla tulemme nimittäin edistää energiaomavaraisuutta, laajan ja metsien suojelua, ekologista kestävyyttä ja oikeudenmukaisuutta, ympäristöystävällisten työpaikkojen kehittymistä, puhdasta vettä ja ilmaa sekä terveellisiä elinympäristöjä.

Ilmastokriisi: Hyviä ja huonoja uutisia

Ilmaston lämpeneminen on todennäköisesti ihmiskunnan isoin koskaan kohtaama ympäristöhaaste. Tällä hetkellä talouden taantumaa lukuunottamatta päästöt lisääntyvät nopeammin kuin pahimmissakaan ennusteissakaan on arvioitu. Kolmannes kaikista maapallon lajeista uhkaa kuolla sukupuuttoon. Esimerkiksi korallit ja Amazonian sademetsä häviävät sekä jäätiköt sulavat. Samalla miljardit ihmiset kärsivät vesipulasta ja äärimmäiset sääilmiöt lisääntyvät.

IPCC:n mukaan kahden asteen lämpeneminen tarkoittaa noin 200 miljoonaa ilmastopakolaista vuoteen 2050 mennessä. Pelottavinta lienee kuitenkin se, että erilaisten itseään ruokkivien palautekytkentöjen myötä on mahdollista, että ilmaston lämpeneminen karkaa käsistä. Samalla on päivän selvää, että nykyiset poliittiset toimet eivät riitä.

Synkistelyyn ei ole kuitenkaan varaa eikä toisaalta syytäkään. Aikaa päästövähennyksille on vielä joitakin vuosia. Kaikkia päästöjä ei tarvitse tiputtaa nolnaan heti. Kuitenkin vuoteen 2015 mennessä päästöt on saatava maailmanlaajuisesti lasku-uralle ja vuosisadan puoliväliin mennessä lähelle nollaa.

Tarvittava teknologia on olemassa. Mitään uutta ei tarvitse keksiä. Energiatehokkuustoimet, uusiutuvat energialähteet ja toisaalta metsien hävittämisen pysäyttäminen ovat keinoja, joilla päästöt saadaan alas. Lisäksi päästöjen vähentäminen on halpaa verrattuna tilanteeseen, jossa mitään ei tehdä. Esimerkiksi Sternin raportin mukaan ilmastonmuutoksen torjunnan kustannukset ovat vain noin prosentin verran bruttokansantuotteesta kun ilman mitään toimia lämpenemisestä aiheutuvat kustannukset voivat kohota 5–20 % tuntumaan globaalista bruttokansantuotteesta.

Erilaisissa kyselyissä on tullut hyvin esille myös se, että ihmiset ovat valmiita muutokseen. Lähes jokainen suomalainen on valmis tekemään jotain ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi. Esimerkiksi *Helsingin Sanomien* syksyllä 2009 teettämässä kyselyssä 77 %

olisi valmis tinkimään omasta kulutuksestaan, 69 % valmis siirtymään joukkoliikenteen käyttäjäksi ja 33 % valmis maksamaan ilmastoveroa.

Ilmastopoliittisille toimenpiteille on siis olemassa ihmisten hyväksyntä. EVA:n arvokyselyn (2009) mukaan 83 prosenttia suomalaisista oli sitä mieltä, että ilmastonmuutos on aikamme suurin ympäristöuhka, jonka torjumiseksi on ryhdyttävä nopeasti toimiin kaikissa maissa

Haaste on kuitenkin iso. IPCC:n mukaan teollisuusmaiden tulee vähentää päästöjä vähintään 25–40 % vuoteen 2020 mennessä ja peräti 80–95 % vuoteen 2050 mennessä, mikäli lämpeneminen halutaan pitää noin 50 % todennäköisyydellä kahden asteen tuntumassa. Kahta astetta pidetään kriittisenä rajana. Tämän jälkeen lämpenemisen vaikutukset alkavat käydä niin dramaattiseksi, että yhteiskunnat eivät enää todennäköisesti selviä ilmastokriisistä.

Ilmastopoliittikka Kööpenhaminan ilmastokokouksen jälkeen

Kööpenhaminan ilmastokokous joulukuussa 2009 oli valtava pettymys. Oikeudenmukainen, kunnianhimoinen ja laillisesti sitova ilmastositamus, jolla lämpeneminen oltaisiin rajoitettu kahden asteen tuntumaan jäi kauas tavoitteestaan. Toisaalta Kööpenhaminan ilmastokokous myös onnistui.

Ilmastopoliittikka on noussut kansainvälisen politiikan kovaan ytimeen, talouspolitiikan sekä ulko- ja turvallisuuspolitiikan rinnalle. Samalla Kahden asteen tavoite vahvistettiin mahdollisimman laajalla rintamalla. Kööpenhaminan kokouksen myötä sadat miljoonat tavalliset ihmiset ja kansalaisjärjestöt ympäri maailmaa vaativat päättäjiltä kunnianhimoista ilmastopoliittikkaa. Vasta tulevana vuosina nähdään, millainen merkitys Kööpenhaminan kokouksella lopulta oli.

Neuvottelut Kööpenhaminan jälkeen ovat sujuneet kuitenkin takkuisesti. Tällä hetkellä näyttää siltä, että kunnolliseen ilmastositamukseen ei tulla pääsemään edes

loppuvuodesta 2010 Meksikossa järjestettävässä ilmastokokouksessa.

Kööpenhaminan kokouksen epäonnistuminen ja neuvotteluiden kariutuminen herättää kysymyksen siitä, onko YK oikea paikka neuvotella kansainvälisistä ympäristötoimista. Pitäisikö neuvottelut siirtää pienempiin maaryhmiin (G8, MEF) tai kokonaan muille foorumeille (WTO). Tämä tuskin tulee kuitenkaan kyseeseen. Toistaiseksi YK on ainoa paikka, jossa neuvotteluita voidaan käydä edes jollain tavalla oikeudenmukaisista lähtökohdista käsin. Sitä paitsi myös kaikki muut foorumit ehkä Euroopan unionia lukuunottamatta ovat toistaiseksi epäonnistuneet sitovien päästövähennystavoitteiden sopimisessa.

Mitä sitten pitäisi tehdä? Emme voi jäädä loputtomasti odottelemaan seuraavia ilmastokokouksia. Ilmasto- haasteeseen vastaaminen käy muuten mahdottomaksi ja lämpeneminen karkaa käsistä. Erityisesti yksittäiset valtiot, kunnat, yritykset ja ihmiset tekevät ilmasto- politiikkaa päivittäin, eikä kansainvälisen sopimuksen puute vapauta vastuusta. Kansainvälisiä toimia voidaan tällä hetkellä vauhdittaa parhaiten kansallisella politiikalla. Poliitiikkaa voidaan muuttaa – ilmasto- tiedettä ei. Tarvitaan konkreettisia esimerkkejä.

Monet kunnat toimivat jo!

Pelkästään Suomessa on monia hyviä kuntatason esimerkkejä aktiivisesta ilmastopolitiikasta. Esimerkiksi hiilineutraalit kunnat -hankkeen kuntien tavoite on 80 % päästövähennykset vuosien 2020–2030 aikana. Mukana projektissa ovat Kuhmoinen, Mynämäki, Padasjoki, Parikkala ja Uusikaupunki.

Vantaa on sitoutunut vähintään viiden prosentin vuosittaisiin päästövähennyksiin. Kuopio tavoittelee 40 % ja Lappeenranta lähes kolmanneksen päästövähennyksiä vuoteen 2020 mennessä. Lahti aikoo puolittaa päästönsä vuoteen 2025 mennessä vuoden 1990 tasosta vaikka siellä päästöt ovat vuoden 1990 jälkeen kasvaneet voimakkaasti.

Edelleen Helsingin kaupunginjohtaja Jussi Pajunen on luvannut kaupunkilaisilleen hiilineutraalin Helsingin. Helsingin Energialla on suunnitelma, jolla päästöjä voidaan vähentää 98 % vuoteen 2030 mennessä sekä uudenmaan liiton tavoitteena on tehdä Uudenmaan maakunnasta Suomen ensimmäinen hiilineutraali maakunta.

Yksittäiset esimerkit niin Suomessa kuin muuallakin maailmalla antavat toivoa sille, että siirtyminen hiilineutraaliin yhteiskuntaan voi sittenkin olla mahdollista. Hyvät tavoitteet, joita monet kunnat ovat jo Suomessa asettaneet, eivät kuitenkaan riitä. Tarvitaan konkreettisia tekoja ja tunnetusti maailman pisin työmatka on ryhtyminen tuumasta toimeen. Onneksi näitä tekoja löytyy Euroopasta.

Ekokaupunkien Eurooppa

Erityisesti Euroopasta löytyy kiinnostavia esimerkkejä ekokaupungeista ja -kaupunginosista. Yhteistä niille näyttää olevan uusiutuvien energiamuotojen sekä kevyen ja joukkoliikenteen suosiminen, autoilun rajoittaminen, matala- ja nollaenergiatalojen rakentaminen sekä viihtyisät pienviheralueet.

Tukholma, Hammarby Sjöstad. Idea ekokaupunginosan rakentamisesta Tukholmaan on syntynyt jo 1990-luvulla. Tällä hetkellä kaupunginosassa asuu lähes 10000 ihmistä. Vuoteen 2015 mennessä asukkaita tulee olemaan yli 20000. Rakennukset tuottavat keskimäärin noin 50 % tarvitsemastaan energiasta itse. Aurinkopaneeleja ja viherkattoja on paljon. Lisäksi kaupungiosassa on oma jätevesijärjestelmä ja lämpöenergia tuotetaan omassa laitoksessa uusiutuvilla energiamuodoilla, kuten biokaasulla. Yksityisautoilua alueen sisällä ei ole juuri lainkaan, ja joukkoliikenne on järjestetty hyvin toimivalla ratikkalinjalla. Tavoitteena onkin, että 80 prosenttia kaupunginosan asukkaiden matkoista tehdään kävellen, pyörällä tai joukkoliikennettä käyttäen.

Växjö, Ruotsi. Vajaan 100000 asukkaan Växjö on

ollut kansainvälisessä vertailussa yksi todellinen kestävä kehityksen edelläkävijä. Kaupunki on tehnyt jo vuonna 1996 päätöksen irtautua fossiiliriippuvuudesta vuoteen 2050 mennessä. Vuonna 2003 on otettu käyttöön ympäristötilinpäätös kaupungin budjetoinnissa. Vuoteen 2006 mennessä kasvihuonekaasupäästöjen määrä oli tippunut 30 prosenttia vuoden 1993 tasosta ja yli 50 prosenttia kaikesta energiasta tuotettiin uusiutuvilla. Lämmityksessä uusiutuvien energialähteiden osuus on jo yli 90 prosenttia. Lisäksi kaupungissa on kokeiltu puun käyttöä kerrostalorakentamisessa. Suuri osa kaupungin päästöistä tulee liikenteestä. Tähän on tartuttu rajoittamalla autoilua. Kaupungissa on laaja ja viihtyisä kävely- ja pyöräteiden keskusta. Kasvihuonekaasupäästöt Växjössä asukasta kohden ovat noin kolme tonnia vuodessa, kun ne Ruotsissa keskimäärin ovat kuusi tonnia. Vertailun vuoksi: suomalainen tuottaa keskimäärin kasvihuonekaasupäästöjä noin 12 tonnia vuodessa.

Malmö, Västra Hamnen. Vanhan satama-alueen päälle rakennettu uusi kaupunginosa on todellinen keskiluokan hiilineutraali ekonelma. Kyseessä on noin 1000 asunnon ekokaupunginosa, jossa energia tuotetaan kokonaan uusiutuvilla energialähteillä, kuten aurinkoenergialla, tuulivoimalla ja merestä otettavalla lämmöllä. Rakennukset ovat tyylikkäitä ja tietysti matalaenergialoja. Kaupunginosan taustalla pyörii iso tuulivoimala. Alueella ei ole juuri lainkaan autoliikennettä.

Freiburg, Saksa. Ekologisen kaupunkisuunnittelun ja rakentamisen ykkönen on Lounais-Saksassa sijaitseva aurinkoenergian kehto ja reilun 200 000 asukkaan Freiburg. Kaupungin rakennusnormit määräävät, että kaikkien uusien asuntojen tulee olla nolla-energialoja. Kevyeen ja joukkoliikenteeseen on panostettu ennennäkemättömän paljon, ja esimerkiksi juna-asemalta löytyy pyöräilykeskus, jossa on kaikki mahdollinen mitä pyöräilijä tarvitsee. Pikaratikka kuljettaa tehokkaasti ihmiset ekokaupunginosaan toiseen. Keskustan kaduista suuri osa on varattu pelkästään

joukkoliikenteelle ja kävelijöille. Pyöräteitä onkin noin 500 kilometria ja pyöräparkkeja 9000 kappaletta. Erityisesti noin 5000 asukkaan Vauban ja 12000 asukkaan Rieselfeld ovat todellisia helmiä, joissa kaikki talot on rakennettu matala-, passiivi- tai plusenergia-normien mukaan.

Yhteistä ekokaupunginosille ja -kaupungeille on tiivis kerrostalo- ja pientalorakentaminen, tiukat rakennusnormit ja puun käyttö rakennuksissa, energian tuottaminen uusiutuvilla energialähteillä ja aurinkoenergian aktiivinen hyödyntäminen. Maisemaa hallitsivat viihtyisät viheralueet sekä lukemattomat katuihin maalatut pyöräkaistat ja -parkit. Tehokas valoetuuksilla toteutettu raitiovaunuliikenne ja kevyen liikenteen selkeä suosiminen autoilun kustannuksella ovat myös itsestään selvyyksiä. Joukkoliikenne kulkee usein uusiutuvilla energialähteillä, kuten biokaasulla ja kauvoissa luomutuotteiden saatavuus on huippuluokkaa. Varsinkin Freiburgissa ja Växjössä muutosten takana on ollut kaupunkilaisten vahva osallistaminen päätöksentekoon. Myös pieniin asioihin on kiinnitetty huomiota. Varsin yleisesti kahviloiden ja ravintoloiden vessoissa on liikkeen tunnistimella toimivat valot.

On inspiroivaa nähdä, kuinka paljon ilmastoystävällisiä ratkaisuja on toteutettu eri puolilla Eurooppaa. Samalla herää kuitenkin huoli siitä, että siirryttäessä hiilineutraaliin yhteiskuntaan ei tämäkään riitä. Pitää pysyä tekemään vielä enemmän ja nopeammin, ja tämä kaikki pitää pystyä tekemään kaikkialla maailmassa.

Tämän sukupolven haaste on siirtyminen hiilineutraaliin yhteiskuntaan. Päästöjen vähentäminen lähelle nollaa on tämän sukupolven "I have a dream" -unelma. Voimme valita. Olemmeko ensimmäinen sukupolvi, joka ottaa ilmastonmuutoksen tosissaan vai viimeinen, joka ei niin tee. Ja mitä vastaamme lapsillemme, kun he tulevaisuudessa kysyvät meiltä: Mitä teimme silloin, kun vielä jotain oli tehtävissä? Vaikka tarvitsemme isoja yhteiskunnallisia ja rakenteellisia muutoksia, tulee meidän Gandhia mukaillen myös itse olla se muutos, jonka toivomme maailmassa näkevämme.

10 ASKELMERKKIÄ TULEVAISUUDEN KOHTUULLISEEN HYVINVOINTIYHTEISKUNTAAN

1. Yhteiskunnan tasolla edistetään talouskasvun sijaan tyytyväisyyttä
2. Yhteiskunnan tyytyväisyyttä ja kestävyyttä seurataan monipuolisilla mittareilla (esim. Happy Planet Index, ekologinen jalanjälki, hiilijalanjälki)
3. Yhteiskunnan mittana tulisi olla kaikkein huono-osaisimman, viimeisen ihmisen, periaate
4. Bruttokansantuotteen kasvuun perustuvasta ajattelusta on siirrytty degrowth-talouteen
5. Käytössä ovat henkilökohtaiset päästökiintiöt
6. Palkankorotuksista siirrytään vapaa-ajankorotuksiin
7. Käytössä ovat perustulo ja maksimielintason käsite
8. Yhteiskunta on hiilineutraali tai hiilinegatiivinen
9. Vallitseva kulttuuri sosiaalistaa vapaaehtoiseen vaatimattomuuteen, askeettiseen hedonismiin ja kulutuskarkuruuteen
10. Suoran demokratian edistäminen: kansalaisaloitteet ja kansanäänestykset

Leo Stranius
Luonto-Liiton pääsihteeri

Kirjoitus perustuu Kriittisen korkeakoulun "Kohtuus ja ilmastonmuutos"-luentoon 22.3.2010 sekä Straniuksen aiempiin teksteihin muissa yhteyksissä.

VALLANKUMOUKSEN KAUPPARATSUT

KARL MARX Inc.
ANTTI HEINONEN

karl Marx kirjoitti *Pääoma* -teoksensa vuosina 1867–1894, jolloin Englannin teollisuuskapitalismi oli puhjennut kukkaansa. Tyyliltään ja metodiltaan Marxin tutkimus poikkesi siihen asti kirjoitetusta talous- ja yhteiskuntatieteestä. Vaikka *Pääoma* antaa jyrkän teoreettisen kehyksen, josta kapitalismin rakenteita voi tutkia, siihen kuuluu runsaasti tarkkoja kuvauksia Englannin työläisten olosuhteista,

muun muassa tilastotietoja eri ravintoaineiden kulutuksesta ja asumisesta. Marx oli lehtimiehenä toimiesseen oppinut tutkivan journalismin keinoja, sanoman olisi oltava tarpeeksi konkreettinen saavuttaakseen pystypubien miehet ja naiset.

Vaikka Marxin kirjat ja toivo paremmasta huomisesta tavoitti myöhemmin miljoonia lukijoita, tämä Parta-Kalle oli eläessään äärimmäisen huono brändääjä.

Hän ei kyennyt elättämään perhettään kirjoittamalla, eikä Marxilla ollut koskaan vakituista työtä, tuloa tai varallisuutta. Kolmekymppisenä Marxin radikaalit ajatukset estivät hänen pääsynsä valtion virkoihin ja johtivat lopulta maanpakoon Saksasta Lontooseen. Joskus Marxilla ei ollut edes rahaa kenkiin ja kolme hänen lastaan kuoli lääkkeiden puuttuessa.

Oireita kukoistuksen kukista

Kun ajattelee tuota Marxin elämää, mieleen tulee monen humanistitutkijan tai opiskelijan arkipäivä. Ero Parta-Kalleen on siinä, ettei nykytutkija voi kuvitella synnyttävänsä suurta mullistusta. Toimeentulon hankkimisessa, kasautuvien deadlinejen kursimisessa tai yleensä hommien pyörittämisessä on jo tarpeeksi ruohonjuuritason vallankumoukseksi. Tästä harmaasta aivomassasta poikkeaa ainoastaan speaktaakkelina ja akatemiassakin salonkikelpoisena sarasvuona filosofi Pekka Himanen. Tuoreimpaan kirjaansa *Kukoistuksen käsikirjoitus* Himanen on istuttanut yritysmaailman ja poliitikkojen rakastamia iskusanoja flow, innovaatio, arvostus, kannustus. Hän onkin eräänlainen kääntäjä. Vaikka Himanen kuvittelee kääntävänsä filosofiaa bisneskielelle, hän tuleeekin usein kääntäneeksi bisneskieltä filosofiaksi. Niinpä hän ei ole kuin Marx: Himasen kieli ei tuota ongelmaa valtaeliitille, mutta jättää kadunmiehen mielen kyyniseksi.

Miksi vasemmistointellektuellit eivät enää kykene muuttamaan maailmaa – kuten Marx aikoinaan – ja miksi vain talouseliitin purjeisiin puhaltavat kukoistavat? Himasen tavoin Marx oli toiminnassaan puhdas teoreetikko, hän keksi käsitteen general intellect. Marx tarkoitti tällä tiettyä pistettä tulevaisuudessa, eräänlaista materiaallisen pääoman tuomiopäivää, jolloin tieto yksinomaan tai pikemmin tieto yksittäisessä yhteiskuntaruumiissa tuottaa lisäarvon, joka aikaisemmin oli syntynyt vain luonnon muokkauksesta. Yleisällyn tiimoilta on kirjoitettu tässä lehdessä ennenkin (katso Huhtanen, *Katsaus* 1/2010 ja Heinonen,

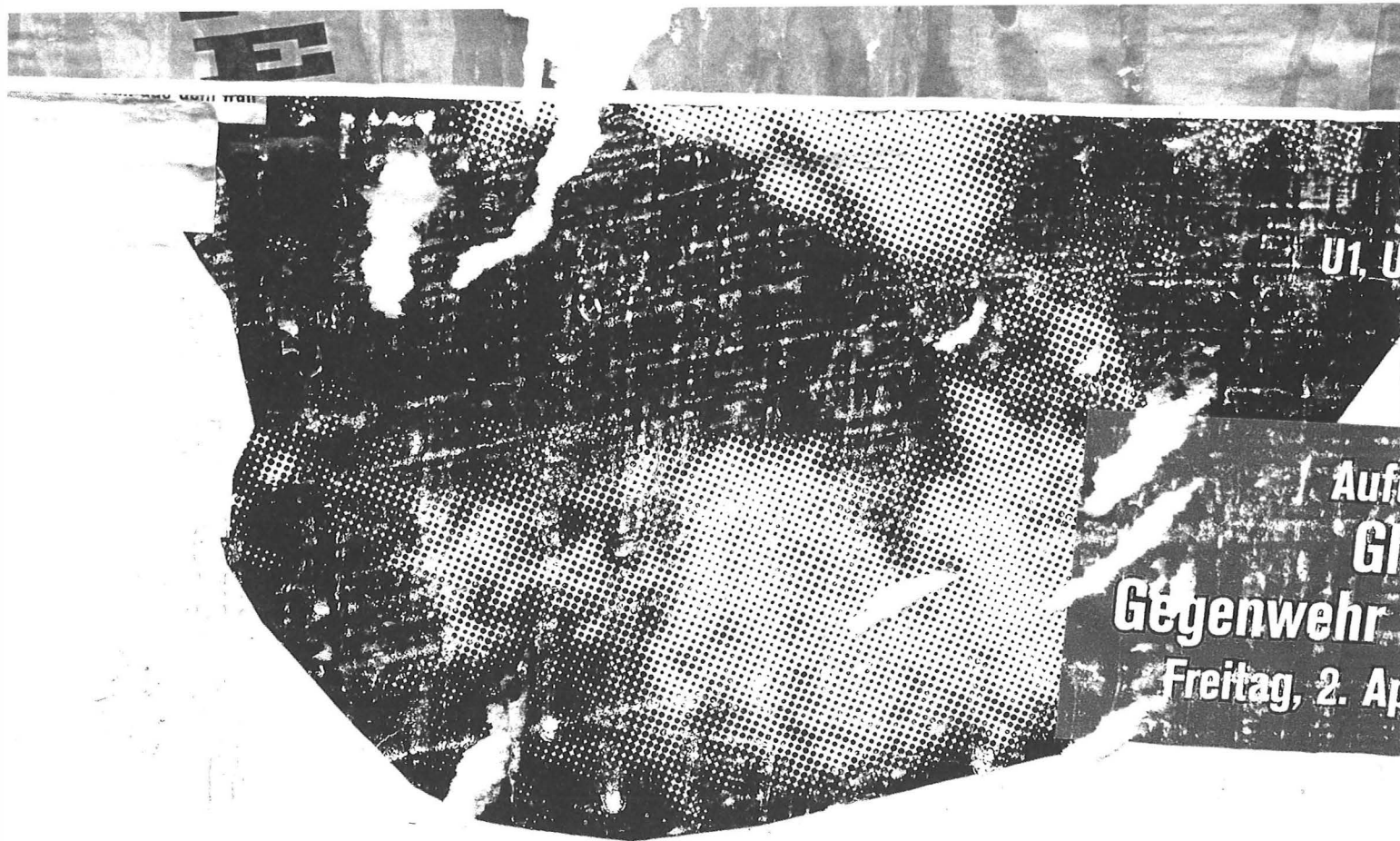
Katsaus 4/2009). Toisaalta jo klassikoksi kohonneessa pamfletissaan *Vasemmisto etsii työtä* Osuuskunta General Intellectin kirjoittajat pitivät yleisälyä uuden riiston lähteenä, koska se mahdollistaa tietoa tuottavan ruumiin ja elämän yhä tarkemman kontrollin.

Tätä voisi pitää pääsyynä sille, miksi vasemmistolainen intelligensia ei kykene pistämään kapuloita uusliberalismin rattaisiin. Toisin kuin Marx he ovat osa general intellectiä, tuottavaa verkostotaloutta ja joka yritys muuttaa sitä sisältä on sen uusintamista. Tunnetusti kapitalismi kykenee sulauttamaan itseensä jopa vastustajansa. Toisin kuin Huhtanen en usko valinnan eskapismiin ja olosuhteisiin sopeutumisen välillä olevan yksilön moraaliin perustuva kysymys. Pikemmin Franco "Bifo" Berardin (*Tietoyhteiskunta ja prekaari mielentila*, 2007) tavoin tulkitsemme sopeutumisen ajatteluun sisäistyneeksi automaattiksi: jos et sopeudu, et ole enää osallinen edes ajattelussa, general intellectin hartiapankissa, mikä on myös täyspainoisen kansalaisuuden edellytys.

Marxismi vs. feminismi

Koska general intellect ei kykene purkamaan itse itseään, miten esimerkiksi *Vasemmisto etsii työtä* -pamfletin kirjoittajat voivat herätellä prekariaattia yhtenä luokkana? Heidän mukaansa tietotyöläisiä yhdistää kokemus prekarisaatiosta jaettuna kohtalona, mikä voisi toimia uutena vasemmiston ponnahduslautana, vaikka juuri asema prekaarina kieltää yhdistävän kokemuspohjan tunnistamisen. Pamfletin tekijät dekonstruoivat identiteetin kokemuksen käsitteen. He yhdistävät sen Stuart Hallin tavoin minimaalisiin identiteetteihin, jotka median ja kulttuurin tuottamina asemina kiinnittävät kokemuksemme itsestämme.

Sosiologian klassikkona pidetty Hall (*Identiteetti*, 1999) määrittelee marxilaisen ja postmodernismin subjektikäsityksen erot. Marxilainen subjekti poikkeaa liberalistien autonomisesta, itseriittoisesta subjektista yhteiskunnan soluna, mutta toisaalta nähdessään

subjektin historian ja rakenteiden tuottamana marxismi pitää sitä vielä ongelmattomasti paikannettavissa. Postmodernismi menee pidemmälle. Sen mukaan subjektin identiteetillä ei ole enää kiinteää pohjaa, se on fiktio. Vaihtuvien ja osin ristiriitaistenkin identiteettien työstämisenä subjekti on jatkuva sosiaalinen prosessi.

Kun prekaarien riveihin kutsumisen ongelmana on prekaarin kokemuksen yhteismitallisuuden puuttuminen sekä sopeutumisen automatismit, on keksittävä muita strategioita. Näitä on syntynyt feministisen mediatutkimuksen sivutuotteena. Kuten Hanna Rajalahti kirjoittaa artikkelissaan "Saippuasarjan lumo" (*Sukupuolishow – Johdatus feministiseen mediatutkimukseen*, 2006), feminismi kiinnittää huomionsa sukupuolen poliittisuutteen, kuten myös arjen ilmiöissä

tapahtuvaan identiteettipoliittikkaan, jossa kokemus identiteetistä kasataan kulloinkin tarjolla olevista houkuttelevimmista kuvista. Viihde tarjoaa konservatiivisia toimintamalleja, mutta toisaalta identiteettejä koostavien arjen konkreettisten vallankäyttötilanteiden banalisoiminen, niiden kumoaminen ylösalaisin voi olla vielä kutsuttelevampaa kuvien vastakarvaan lukemista. Kun poliittisen tilan ja yleisen mielipiteen hallinta on yhä enemmän median kutsuvimpien kuvien ja identiteettipositoiden hallitsemista, oikeiston hegemonian sysäämiseksi raiteiltaan olisi feministisen metodin mukaisesti kehitettävä vielä houkuttelevimpia tapoja lukea kuvia vastakarvaan. Tavallaan jokaisen vasemmiston tulevaisuudesta huolestuneen tulisi ryhtyä feministiksi. Kaikkien maiden feministit, liittykää yhteen!

POSTMODERNIN TIETEENTUTKIMUKSEN IDENTITEETTIKRIISI

JOUNI HUHTANEN

1900-luvun tieteenfilosofia kehitti joukon välineitä, joiden tarkoituksena oli valistuksen ideaan, analyyttiseen filosofiaan ja loogiseen positivismin pohjautuneen tiedekäsityksen kritisointi. Sitten loogisen empirismin nimellä tunnetun perinteen ongelmia tieteellisten totuuksien paljastajana on pyritty korjaamaan monin tavoin ja tarjottu vastaukseksi muun muassa sosiaalisen konstruktion teoriaa, postmodernia tieteenfilosofiaa sekä erilaisia relativistisia ja reduktionistisia selitysmalleja. Nämä keinot ovat kuitenkin pikemminkin vahvistaneet kuin kuroneet umpeen luonnontieteiden ja niin sanottujen ihmistieteiden välistä kuilua. On selvää, että luonnontieteet ovat jotain muuta kuin humanistiset ja yhteiskunnalliset tieteet eikä esimerkiksi molekyylibiologiaa tai ydinfysiikkaa ole mielekäästä vertailla esimerkiksi feministisen tieteentutkimuksen, dekonstruktiivisen kirjallisuusteorian tai lacanilaisen psykoanalyysin kanssa.

1960-luvulla tapahtuneen ”kielellisen käänteen” myötä sekä ihmistieteet että luonnontieteet alkoivat suhtautua maailmaan aikaisempaa enemmän sopimuksenvaraisena kokonaisuutena, joka sai mielekyytensä ensisijaisesti kielen mahdollisuuksista (ja rajoista) rakentaa todellisuutta. Tieteen tutkimuskohdetta ei nähty enää objektiivisena luontona, johon pääsy olisi ollut mahdollista sellaisenaan. Etenkin

ranskalainen strukturalismi ja jälkistrukturalismi sekä niiden vanavedessä kehittynyt dekonstruktio saattoivat esittää kriittisiä käsityksiä luonnontieteiden pyrkimyksestä paneutua maailmaan mekaanisena objektina ja tuottaa siitä eksaktia tietoa kokeellisin menetelmin. Kielen merkit olivat konventionaalisia ilmauksia, jotka osallistuivat maailmankuvan muodostamiseen: ne nähtiin ihmismielen luomuksiksi, jotka olivat ihmiskunnan kulttuurisen ja historiallisen kehityksen tulosta ja sellaisina alisteisia yksilön tietokyvyn rajoille *apriori*.

Postmoderni tieteenharjoittaminen on nojautunut muun muassa ranskalaisen Michel Foucault’n (1926–1984) filosofiaan. Timo Vihavainen on kritisoitunut Foucault’n ajattelua jyrkin sanoin teoksessaan *Länsimaiden tuho* (2009). Vihavaisen mukaan klassisen historian tutkimuksen ja sosiologian näkökulmasta (erotuksena niiden postmoderneista vastineista) Foucault’a on ”pakko pitää varsin puolivillaisena ja metodisesti avuttomana ajattelijana, jonka hyödyllisyys vakavan tutkimuksen kannalta on vähintäänkin kyseenalainen”. Foucault’laisittain orientoitunutta tutkijaa eivät kiinnosta sen enempää lähdekritiikki kuin edustava otoskaan. Tällaisen tutkimuksen tulokset eivät puolestaan kiinnosta niitä, jotka haluavat saada objektiivisesti kestäviä vastauksia merkittäviin tieteellisiin kysymyksiin. Vihavaisen mukaan Foucault’lla on tästä huolimatta puolellaan eräs tärkeä etu, joka on myös

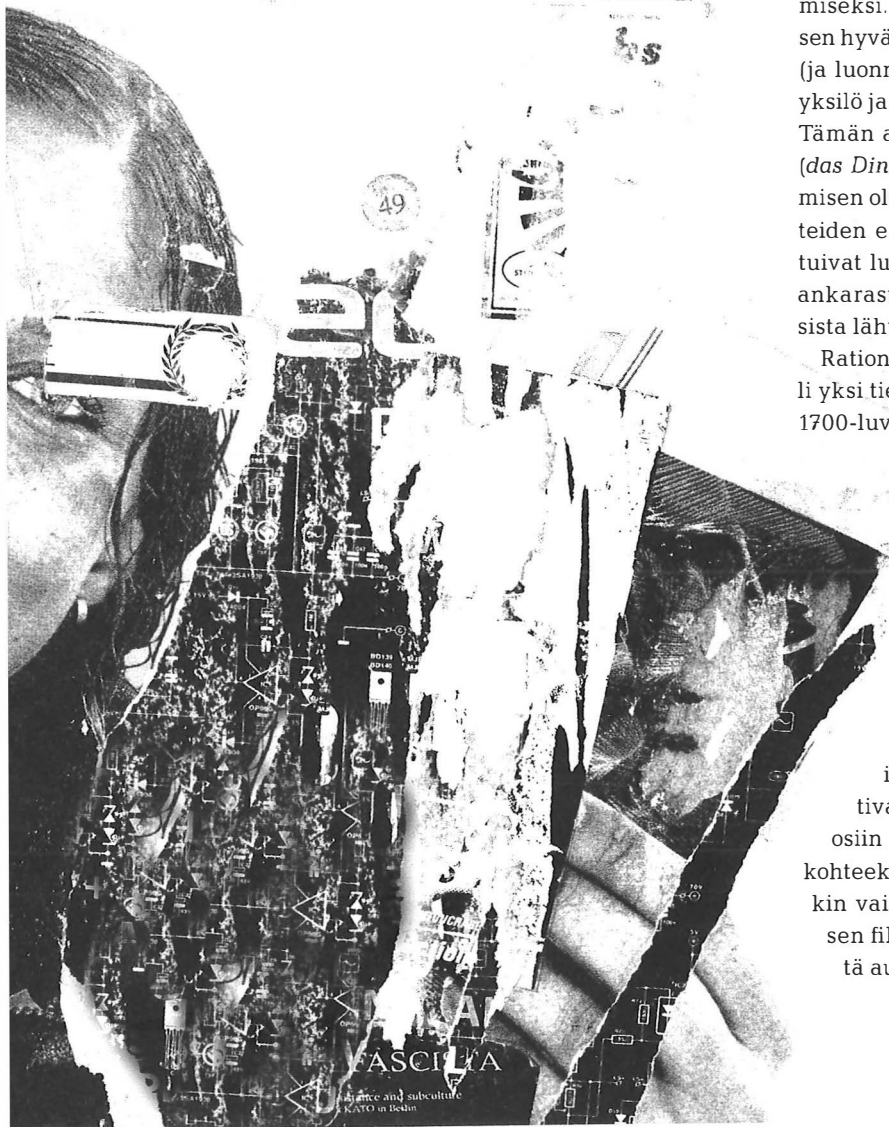
hänen suosionsa salaisuus: "Tutkimus käy erittäin helpoksi ja vastaukset voidaan hahmotella tarvittaessa jo etukäteen ja jos niikseen tulee, myös kumota uudella tutkimuksella, koska objektiiviset mittapuut puuttuvat".

Vaikka kyseinen kritiikki on osin oikeutettua, ovat postmodernistien ideat saattaneet olla yleisen tieteenfilosofian kannalta käyttökelpoisia pyrkiessään pal-

jastamaan valistuksen jälkeen kehittyneen luonnontieteen ontologisia ja epistemologisia ongelmia. Ihmistieteiden ja postmodernismin näkökulmasta maailman kuvaaminen loogisen empirismin mukaisilla "protokollalauseilla" sekä lause- ja predikaattilogiikkaan nojaavilla lausekalkyyloilla kävi ajan oloon mahdottomaksi. Naturalistisen virhepäätelmän osoittaminen tieteellisessä tekstissä ei enää ollut tarpeellinen "tyylikeino" esityksen tieteellisyyden osoittamiseksi. Sosiaalinen konstruktionismi sisälsi lupauksen hyväksyä ihminen kulttuureineen osaksi luonnon (ja luonnontieteen) historiallista kehitystä ja asettaa yksilö ja luonto siten saman kokonaisuuden alaiseksi. Tämän ajattelutavan mukaan luonnolla sellaisenaan (*das Ding an sich Selbst*) ei enää ollut merkitystä ihmisen olemassaolon ja tietokyvyn kannalta. Ihmistieteiden esittämän kritiikin myötä luonnontieteet joutuivat luopumaan loogisen empirismin asettamasta ankarasta luontokäsityksestä ja jyrkistä metodologisista lähtökohdista.

Rationalismin ja empirismin välisestä suhteesta tuli yksi tietoteorian keskeisiä kysymyksiä viimeistään 1700-luvun jälkipuoliskolla. Immanuel Kantin (1724–

1804) esittämän epistemologian jälkeen monet tieteenfilosofit alkoivat kiinnittää huomiota havaintojen ja kielen väliseen suhteeseen ja pitivät tieteellisen kuvaamisen keskeisenä perusongelmana epätarkkojen, kielellisesti kömpelöiden tai muuten liian karkeiden havaintokäsitteiden ja -lauseiden käyttöä. Kielellisten ilmausten suhteellisuus ja rajallisuus aiheuttivat sen, että tutkimuskohdetta saattoi pilkkoa osiin ja nostaa siitä tiettyjä seikkoja tarkastelun kohteeksi. Kokonaisuuden saavuttaminen oli kuitenkin vaikeampaa. Ihmistieteilijät kokivat analyttisen filosofian formaalit jäsentämistavat tästä syystä aukkoisiksi, epämääräisiksi ja subjektiivisiksi

menetelmiksi, joilla oli pyrkimys tulkita kohdetta aina tietystä näkökulmasta ja tietystä arvoasetelmasta käsin. Vaikka tämä on saattanut olla osaltaan lisäämässä käsitystä ihmistieteiden "paremmuudesta" suhteessa luonnontieteisiin, ihmistieteillä ei aina ole ollut kykyä esittää riittävän uskottavia korjausehdotuksia luonnontieteiden metodologisiin pulmiin. Seuraavassa postmodernin tieteenharjoittamisen ongelmia tarkastellaan lyhyesti erään tieteellisen "väärän" valossa.

Jälkimodernin ihmistieteen kritiikki

Yhdysvaltalainen fyysikko Alan Sokal julkaisi vuonna 1996 *Social Text* -nimisessä tieteellisessä aikakauslehdessä artikkelin "Transgressing the Boundaries: Toward a Transformative Hermeneutics of Quantum Gravity", jossa hän väitti, että painovoimaa ei tosiasiaassa ole olemassa muutoin kuin kielellisenä konstruktiona. Ilmoitettuaan jälkeinpäin lehden toimitukselle, että kyseessä oli ivamukaelma postmodernista ihmistieteistä, hänen ei ollut helppo saada sen enempää lehden toimituskuntaa kuin lukijoitakaan uskomaan itseään. Sokalin kirjoitus noudatti kulttuurintutkimuksen ja kielifilosofian sääntöjä ja tiettävästi ainakin yksi toimituskunnan jäsenistä eli siinä uskossa, että kirjoittaja oli ollut aluksi vakavissaan, mutta muuttanut mieltään jälkeinpäin – kenties saadakseen näkyvyyttä joko luonnontieteilijöiden tai ihmistieteilijöiden (tai molempien) keskuudessa.

Sokalin artikkeli paljasti sekä poststrukturalistisen tieteenharjoituksen luonteen että sen avaat rajattomat mahdollisuudet. Artikkelin oli hyvä osoitus postmodernin tieteen joustavuudesta ja sellaisena sekä tieteellinen että tiedepoliittinen kannanotto. Teksti toi käytännössä esiin sosiaalisen konstruktioismin teoriasta tutun ja vuosikausia kestäneen pyrkimyksen todistaa maailman

rakentuvan ensisijaisesti kielellisten ilmausten vaaraan. Mikäli Sokal ei olisi muuttanut mieltään ja vetäytynyt artikkelinsa takaa, olisi teksti jäänyt koristamaan postmodernin tieteen kaanonin ja saattanut saada huomattavia jälkiseurauksia. Tiede oli kuitenkin tässä tapauksessa muuttunut yhtä riippuvaiseksi tekijänsä tarkoituksista kuin moderni taide esimerkiksi Marcel Duchampin (1887–1968) elinaikana dadaismin

vallankumouksen aikoihin, jolloin teollisesti valmistettu pisuaari saattoi muuttua aidoksi taideteokseksi Duchampin ryhdyttyä pitämään sitä sellaisena.

Julkisuudessa Sokal on uskonut palavasti totuuteen, luonnonlakeihin, tieteellisiin teorioihin ja inhimillisiin havaintoihin. Hänen mukaansa luonto on todellisuutta, jonka ilmiöistä tiede voi tuottaa parhaimmillaan objektiivista tietoa. Postmodernin tieteen tutkimuksen (ja kulttuurintutkimuksen) julkaisut ovat puolestaan lähes mahdottomia ymmärtää siksi, että teksteihin sisältyy tietoisesti upotettua monimerkityksellisyyttä ja symboliikkaa. Ihmistieteellisten narraatioiden tarkoituksena näyttää olevan hämätä lukija uskomaan, että teksti on todella sofistikoituneen tieteellistä, vaikka todellisuudessa sisältö saattaa olla tyystin muuta. Toisen postmodernin tutkimuksen kielteinen piirre on vahva usko auktoriteetteihin. Tutkijat täyttävät mielellään tekstinsä viittauksilla Derridan, Foucaultin, Lyotardin, Serresin, Baudrillardin tai Latourin ajatuksiin. Näiden ajattelijoiden ajatusten ollessa jo alkujaan vaikeaselkoisia ja monimerkityksisiä synnyttävät alkutekstistä toisinaan varsin vapaamuotoisesti tehdyt tulkinnot kaksinkertaisen vaikutuksen, joka harhauttaa varomatonta lukijaa entisestään.

Sokalin mielestä tällainen tietoinen harhauttaminen on turhaa eikä palvele pidemmän päälle sen enempää ihmistieteitä kuin yleisesti tieteen tarkoituksia ja päämääriä varman tiedon tuottajana. Tieteellisen tiedon tulisi olla kumulatiivista ja perustua varmennettuihin havaintoihin, eksaktiin toistettavissa olevaan koetilanteeseen sekä näiden pohjalta muodostetun teorian tarkkaan tematisointiin. Kerrontakeinoilla leikkiminen ja tekstin tahallinen vaikeuttaminen eivät tuo itsessään minkäänlaista lisäarvoa ihmistieteiden argumentaatioon. Vakavimpana postmodernin tieteenharjoituksen ongelmana Sokal pitää kuitenkin sitä, että vaikeaselkoihin teksteihin upotetaan luonnontieteellisiä teorioita ja käsitteitä, jotka irrotettuina varsinaisesta asiayhteydestään saavat käsittämättömiä ja usein jopa koomisia piirteitä.

Tieteen muuttuminen tällä tavoin taiteeksi on järkyttänyt monia traditionaalisen tiedekäsityksen omaavia ihmisiä. Jos mikä tahansa väite voidaan esittää tieteenä ilman objektiivisuuden, koeteltavuuden ja toistettavuuden kriteerejä – tai ylipäänsä ilman mitään kriteerejä – on syytä kysyä, onko tieteellä enää mitään merkitystä. *New York Review of Booksin* mukaan Sokalin paljastettua *Lingua Franca* -aikakauskirjaan kirjoittamassaan artikkelissa "A Physicist Experiments with Cultural Studies" (1996) tieteellisen vilpkinsä alkoi yhdysvaltalaisen yliopistojen opettajainhuoneissa kuhina ja jo pelkkä kirjallisuustieteen mainitseminen sai ihmiset naureskelemaan avoimesti tai vähintäänkin hymyilemään vinosti. Vihavaisen mukaan meillä Suomessakin muuan nuori mies innostui 1990-luvun lopulla "todistamaan" aidon konstruktio-
nismin hengessä, ettei Pariisin kaupunkia todellisuudessa ole olemassa – on ainoastaan "pariisipuhetta" tai "tekstiä", jonka takaa on turha etsiä mitään aineellista todellisuutta.

Tähän liittyen on syytä esittää yksi moraalifilosofinen huomautus, jonka ovat tuoneet esiin muun muassa Timo Airaksinen teoksessaan *Moraalifilosofia* (1987) ja Isaiah Berlin (1909–1997) useissa aatehistoriallisissa kirjoituksissaan: mikäli ajatellaan, että kaikki on vain kieltä, onko toiminnalla, asioilla ja teoilla silloin mitään merkitystä? Maailma vaikuttaisi muuttuvan tällöin eräässä mielessä "fiktioksi", kielelliseksi konstruktiksi, jossa yksittäiset merkit ja merkitykset määrittävät maailman ontisen (ontologisen) rakenteen. Merkkien ja merkitysten sopimuksenvaraisuus ja keskinäinen vaihdettavuus johtavat puolestaan käsitykseen, että mikä tahansa ilmaus voidaan vaihtaa toiseen ja mikä tahansa sisältö määritellä uudelleen historiallisen tilanteen vaatimalla tavalla – maailman mielekkyyden siitä kärsimättä. Tämä puolestaan johtaa relativismiin ja eräänlaiseen "anything goes" -asenteeseen.

Vaikka Sokalin artikkeli osoitti jälleen kerran, että tieteellinen huijaus on mahdollista, postmodernin

tieteenharjoittamisen arvovaltaan sillä ei ole ollut suurta vaikutusta. Etenkin tiedeyhteisön reuna-alueilla postmodernismin maine ja herruus vaikuttavat järkkymättömiltä. Ehkä tässä ei ole mitään kummallista. Yleensä mitkään ulkopuoliset vaikutukset eivät pysty horjuttamaan sellaisen intellektuaalisen järjestelmän toimeliaisuutta, joka ei etsi oikeutustaan itsensä ulkopuolelta, vaan todistaa olemuksenomaisesti ja kiistatommalla auktoriteetillaan itse itsensä oikeaksi – kuten esimerkiksi marxismi aikanaan ja feminismi nykyään. Parodia on mahdotonta. Vihavaisen tavoin voidaan tietenkin kysyä, miksi tällainen tutkimus ylipäättään kiinnostaisi ulkopuolisia. Mikäli se pystyy osoittamaan mitä tahansa, tarkoittaa se tietenkin sitä, ettei se pysty lopulta osoittamaan mitään.

Sosiaalisen konstruktionismin lupaus?

Alan Sokal on ärsyttänyt monia humanisteja vaatiesaan hyvien työtapojen palauttamista kunniaan. Hänen alkuperäinen artikkelinsa ja siitä *Lingua Francaan* kirjoittamansa paljastus ovat epäilemättä puhutelleet useita klassisen luonnontieteellisen koulutuksen saaneita tutkijoita, joiden mielestä tieteellisen ongelman esittäminen edellyttää aina ensin huolellista empiiristä tutkimusta, sen jälkeen huolellista käsitteellistä analyysiä ja lopuksi täsmällistä ja perusteltua tulosten raportointia. Mikäli tutkija lainaa teorioita tai käsitteitä muista tieteistä, hänen on selvitettävä ensin niiden merkitys ja sen jälkeen pohdittava kriittisesti sitä, onko kyseisten teorioiden ja käsitteiden käyttö mielekäs tä hänen edustamansa tieteen tapauksessa. Postmodernisteille tällainen ajatus lienee kauhistus, sillä se sitoo tutkijan vanhoihin koulukuntiin ja traditioihin. Se poistaa mahdollisuuden leikitellä tekstillä ja luoda uusia kerronnallisia kokeiluja.

Sokalin esittämän ongelman ratkaiseminen vaatisi avointa eri tieteenalat ylittävää keskustelua. Toistaiseksi postmodernien tutkijoiden ja heidän vastustajiensa saaminen saman keskustelupöydän ääreen on

johtanut vain tieteenfilosofiseen umpikujaan. Keskustelun aloitti aikoinaan P. C. Snow teoksellaan *Kaksi kulttuuria* (1959) ja sitä on jatkanut viime aikoina muun muassa Jay A. Labingerin ja Harry Collinsin toimittama teos *Ainoa kulttuuri?* (2001), joka osoittaa ainakin sen, että erityistieteiden tarkastelu niihin vihkiytymätömälle tieteenutkijalle on usein työlästä ja epäkiitollista. Mikäli tieteenutkija ei ole perehtynyt esimerkiksi ydinfysiikkaan, on hänellä suunnattomia vaikeuksia ymmärtää, mistä alan tutkijat puhuvat ja mitä heidän puheensa käytännössä merkitsee. Kyseisen erityisalan tekstien lukeminen vaatisi korkeatasoista fysiikan ja matematiikan hallintaa. Mikäli sosiologit, filosofit, antropologit, etnologit ja historioitsijat haluaisivat tulkita fyysikkojen, kemistien, matemaatikkojen ja biologien maailmaa, heidän olisi ensin hallittava näiden tieteenalojen perusteet ja viimeisimmät tutkimustulokset.

Kahden toisistaan poikkeavan tieteenalan hallinta on kuitenkin vaikeaa. Kenenkään ihmisikä ei tahdo riittää siihen, että hän voisi hankkia erinomaiset tiedot sekä luonnontieteistä että ihmistieteistä. Tämän mahdottoman yhtälön ratkaisemiseksi kehiteltiin aikoinaan sosiaalisen konstruktion teoria, joka väittää, että tiede ja teknologia ovat yhteiskunnallisia ilmiöitä, mistä syystä niitä voidaan tutkia yhteiskuntatieteellisillä ja humanistisilla menetelmillä. Kuten edellä on tuotu esiin, Sokal näyttää olevan tästä kuitenkin eri mieltä. Hän uskoo, että luonnontieteiden tapauksessa "tieteellistä totuutta" määriteltäessä itse tutkimuksen kohde eli luonto on lopulta ratkaiseva tekijä ja tutkijoiden, instituutioiden ja sidosryhmien mielipiteillä on vain toisarvoinen merkitys tutkimustulosten osoittaessa vastakkaista suuntaa. Sokalin mukaan postmodernit tieteenutkijat ovat tahallisesti unohtaneet tämän vaatimuksen, koska heiltä puuttuu luonnon ja sen ilmiöiden ymmärtämisen edellytyksenä oleva erikoistunut luonnontieteellinen osaaminen.

Sokal ja muut klassisen luonnontieteellisen koulutuksen saaneet ovat taipuvaisia ajattelemaan, että sosiaalinen konstruktionismi ei kykene tarjoamaan

välineitä tieteen ja teknologian "mustan laatikon" avaamiseen. Heidän mukaansa yhteiskuntatieteellisillä ja humanistisilla menetelmillä ei voida koskaan tavoittaa luonnontieteen ja teknologian syvintä olemusta siksi, että niiltä puuttuvat tietämys sekä luonnontieteiden menetelmistä ja teorioista että historiallisesta kehityksestä. Sosiologioiden ja historioitsijoiden tutkittavaksi Sokal tarjoaa tiedepolitiikan, tutkijayhteisöjen koostumuksen, yksittäisten tieteenharjoittajien työskentelyn ja tieteellisten instituutioiden toimintaedellytysten tarkastelua. Kyseiset ilmiöt ovat jo nyt tieteen tutkimuksen kohteena, mutta Sokalin mukaan nykyinen tutkimustaso ei riitä, vaan kyseisiä tieteen sosiologisia ilmiöitä on pystyttävä tutkimaan aikaisempaa syvällisemmin kiinnittämällä huomiota itse tutkimuskohteen luonteen historiallisiin muutoksiin.

Tieteiden eriytyminen jatkuu ja yksittäisten tieteenalojen tietomäärät kasvavat kenenkään pystymättä hallitsemaan enää edes oman erityisalan uusinta tietoa. Mikäli Sokaliin on uskominen, tulevaisuudessa tiedekenttä sulkeutuu yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tavoittamattomiin. Tästä huolimatta tiede on liian arvokas asia jätettäväksi insinöörien käsiin. Uusi sosiaaliseen konstruktion nojaava tieteen tutkimus saattaa siis sittenkin tarjota osaratkaisun kahden kulttuurin ongelmaan. Tässä mielessä esimerkiksi Sokalin esittämä kritiikki ei ole ollut turhaa, sillä se on osaltaan avannut keskustelua ja onnistunut paljasta-

maan ihmistieteiden ja luonnontieteiden suhteeseen liittyviä ongelmia. On syytä huomata, ettei uusi tieteen tutkimus ole pitkä traditio eikä sen tuloksia ole sen vuoksi mielekästä arvioida. Tutkimussuuntana se on vasta kehitysvaiheessa ja sen metodeissa ja teorioissa on vielä kehittämisen varaa.

Vaikka esimerkiksi Bruno Latour, Michel Serres ja Larry Laudan ovat tehneet virheitä ja tulkinneet luonnontieteellisiä tutkimuksia paikoin turhankin väljien ihmistieteellisten näkökulmien valossa, heidän tutkimuksensa ovat tuoneet tieteen todellisuutta jonkin verran lähemmäksi yleistä ymmärrystä kuin erityistieteelliseen käsitteistöön ja maailmankuvaan nojaavat esitykset. Voi olla, ettei tieteelle ja sen tutkimukselle tulla koskaan löytämään yhtä yhteistä perustaa. Vaikka sosiaalisen konstruktion käsite ei välttämättä pelasta asiaa, vanha reduktionistinen usko siihen, että kaikki asiat voitaisiin palauttaa yhteen lähtökohtaan, on käytännössä mahdoton. Tieteen tutkimuksen menetelmät ja näkökulmat eivät ole yhteismitallisia sen enempää kuin eri tieteidenkään menetelmät ja näkökulmat. Tässä mielessä myös postmodernilla tieteen tutkimuksella saattaa olla oikeutuksensa luonnontieteiden piirissä – vaikka sen tuloksilla ei tähän mennessä ole juuri ollut laajempaa tieteen tutkimuksellista tai tieteenfilosofista merkitystä ihmistieteiden ulkopuolella.

VALOKUVAUKSEN MENETELMÄLLÄ TIETOA HENKISESTÄ JA HENGELLISESTÄ TERVEYDESTÄ?

Visuaalianthropologinen näkökulma henkisyteen

IKALI KARVINEN

Kahtiajakautunut lääketiede

Keskeisin tekijä länsimaisen lääketieteen ja sairaalalaitosten kehittämisessä on ollut kristinuskon mukanaantuoma velvoite heikoimmassa asemassa olevien lähimmäisten tarpeista huolehtimisesta (katso esimerkiksi *Katolska kyrkans katekes*, 2000). Aina valistusajalle saakka lääketiedettä harjoitettiin kokonaisvaltaisesti huomioimalla myös ihmisen henki osaksi hoidettavaa kokonaisuutta. Taustalla on kuitenkin jatkuvasti elänyt kahden eri koulukunnan ristiveto lääketieteellisen filosofian luonteesta. Varhaista kahtiajakautumista kuvaa osuvasti Filosofi Torsti Lehtinen teoksessaan *Elämän hinta* kirjoittamalla lähes kaunokirjalliseen tyyliin seuraavasti, viittaamalla Rafaelin kuvaamaan Ateenan kouluun:

Sormea heristelemällä voi saada suuria aikaan. En sano tätä pelkästään tunnustukseksi vanhojen kunnon kansakoulunopettajien kasvattajantaidoille. Koko länsimainen filosofia on jakautunut kahteen kilpailevaan tieto-opilliseen suuntaukseen kahden suuren ajattelijan eri suuntiin osoittavien sormien voimasta. Uuden ajan alun italialaisen taidemaalarin Rafaelin Ateenan koulu -freskon keskiössä kävelee kaksi miestä. Toinen heistä, harmaapartainen Platon, osoittaa sormellaan – kohti taivasta. Nuorempi, Aristoteles, ojentaa sormensa kohti katsojaa. Platon edustaa totuutta tuonpuoleisesta etsivää viisautta, kun taas Aristoteles vaatii, että viisaan tulee kohdistaa huomionsa ympärillään aukeavaan aineelliseen maailmaan. Nämä kaksi tiedon ihannetta ovat kautta filosofian historian kilpailleet keskenään ja täydentäneet toisiaan. (Lehtinen 2002, 90).

Kaksi erilaista tieto-opillista suuntausta on sittemmin kilpailleet kaikilla yhteiskunnallisen elämän eri alueilla. Myös lääketieteessä. Ajatus hengen ja ruumiin hoitamisen erillisyydestä kulminoitui Descartes'n ajattelussa. Lääketieteessä on valistusajalta lähtien ollut sittemmin voimakkaasti vallalla näkemys siitä, että lääketieteen tulee keskittyä kehon hoitamiseen ja jättää hengen tai sielun hoitaminen uskonnollisten tahojen hoidettavaksi. Kehitys on kulkenut niin pitkälle, että jopa psykiatrisessa hoitotyössä vierastetaan ajatusta potilaan henkisestä olemuksesta ja kokemuksista, vaikka osittain valtavirran ulkopuolella on tiedotettu, että henkisyyden huomioiminen osana kokonaisuutta voisi mahdollistaa potilaan aikaisempaa kokonaisvaltaisemman kohtaamisen. Tätä kuvataan Suomen Mielenterveysseuran teoksessa *Tuhkaa ja linnunrata* seuraavasti:

[H]oitotyössä henkisyyden lähestyminen ei ole helppoa eikä sitä myöskään ole otettu riittävästi huomioon. Potilaan henkisen maailman ja henkisten kokemusten kohtaaminen on tuntunut monesti vaikealta... Kuitenkin henkisyyden kohtaaminen avaa hoitotyössä erilaisia ovia. (*Tuhkaa ja linnunrata. Henkisyys mielenterveys-työssä* 1998, 3)

Suomalaisessa keskustelussa henkisyyden ja lääketieteen yhteydestä hankaloittavana tekijänä on ollut lisäksi aihealueen englanninkielisiä asiasyhteyksiä

haastavampi terminologia. Käsitteiden "henkinen" ja "hengellinen" käyttö on ollut melko vapaata ja osittain myös ristiriitaista (katso Karvinen 2009).

Henkisyiden uusi tuleminen lääketieteeseen

Viime vuosina henkisyiden ja terveyden vuorovaikutteisesta suhteesta on julkaistu runsaasti kansainvälisiä tutkimuksia ja aihealueen tutkimiseen on perustettu myös erillisiä tutkimuslaitoksia. Niistä tunnetuin lienee George Washingtonin yliopiston yhteydessä toimiva hengellisyyden ja lääketieteen tutkimusinstituutti GWISH, josta tarkemmin kiinnostunut löytää helposti lisätietoa esimerkiksi internetistä. Voidaan myös havaita, että yleinen mielenkiinto niin kutsuttuja vaihtoehtoisia hoitomuotoja kohtaan on lisääntynyt, mikä on näkynyt esimerkiksi Suomessa tarpeena uudistaa tämän osa-alueen lainsäädäntöä. Samanaikaisesti myös Suomessa monikulttuuristen potilaiden määrä on ollut kasvussa ja tämä on herättänyt lisääntyvää kiinnostusta myös potilaiden henkisiin ja hengellisiin terveystarpeita kohtaan (katso esimerkiksi Karvinen 2006). Aihealueen opetus- ja tutkimusmenetelmät ovat kuitenkin monilta osin vielä varsin kehittymättömiä. Perustellusti voidaan kuitenkin sanoa, että henkisyys tekee uutta tuloaan lääketieteeseen.

Etnografinen näkökulma henkiseen ja hengelliseen terveyteen

Kansanterveystieteen tutkimusalaan kuuluvassa väitöskirjassani *Henkinen ja hengellinen terveys. Etnografinen tutkimus Kendun sairaalan henkilökunnan ja potilaiden sekä Kendu Bayn kylän asukkaiden henkisen ja hengellisen terveyden käsityksistä* (Karvinen 2009) pyrin kuvaamaan henkistä ja hengellistä terveyttä etnografisen lähestymistavan avulla. Tämä tutkimus toteutui kohdennettuna etnografisena tutkimuksena Kendu Bayn sairaalassa, Kendu Bayn kylässä sekä sen lähialueilla Nyanzan provinssissa Keniassa.

Alue sijaitsee Victoriajärven tuntumassa ja sitä asuttaa Luo-heimo. Aineiston keruu tutkimusta varten tapahtui etnografisen kenttätutkimuksen keinoin. Pääosa tutkimusaineistosta kerättiin havainnoimalla ja haastattelemalla. Haastattelut toteutettiin sekä yksilö-, pari- että ryhmähaastatteluina. Näiden lisäksi sairaanhoitajaopiskelijat kirjoittivat neljä esseekirjoitusta tutkimusta varten. Tutkimukseen osallistui yhteensä 99 henkilöä.

Valokuvaus osana tutkimusta

Pääasiallisesti haastattelemalla ja havainnoimalla toteutetun aineiston keruun lisäksi tutkimuksessa hyödynnettiin visuaalianthropologiaan kuuluvaa valokuvauksen menetelmää. Valokuva-aineistoa kertyi yli 800 kuvan verran, josta pientä osaa käytettiin aineiston analyysissä ja tutkimustulosten raportoinnissa. Schwartzin (1999) mukaan valokuvasta voidaan käyttää etnografisessa tutkimuksessa sekä aineiston tuottamisen että aineiston raportoinnin keinona. Tässä tutkimuksessa valokuva-analyysiä varten valittiin kaksi kuvaa, joista muodostettiin aluksi valokuvan lyhyt multimediakirjoitus. Sitten valokuvat analysoitiin kuvaustilannetta ja kuvan sisältöä eritellen. Valokuvien analyysin perustana toimivat Suojasen (2000) esittämät kriteerit siitä, mitä tutkijan tulee huomioida kerätessään aineistoa uskonnollisesta kielestä ja viestinnästä. Koska valokuvauksen menetelmä oli alisteinen muulle tutkimusaineiston keruulle, verrattiin myös valokuvien analyysiä muuhun saatuun tutkimustietoon. Lisäksi valokuvia hyödynnettiin tutkimuksen raportoinnissa ja esittelyssä.

Lyhyesti tutkimustuloksista

Tutkimustulokset kuvaavat Kendun sairaalan henkilökunnan ja potilaiden sekä Kendun kylän asukkaiden henkisen ja hengellisen terveyden käsitystä. Kokonaisaineistosta nousseiden henkisen ja hengellisen

terveyden käsitysten pohjalta syntyi malli, joka kuvaa tutkimusyhteisön elämää osana symboliavaruutta, jossa ovat voimakkaasti läsnä näkyvä ja näkymätön todellisuus kosmisena yhteisönä. Näkymättömään todellisuuteen kuuluvat muun muassa vainajien henget, demonit ja Jumala.

Mallissa käsitys henkisestä ja hengellisestä terveydestä jakaantuu (1) henkistä ja hengellistä terveyttä selittäviin tekijöihin, (2) henkistä ja hengellistä terveyttä tukeviin tekijöihin ja (3) henkistä ja hengellistä terveyttä uhkaaviin tekijöihin. Mallin mukaan yliluonnollinen on selittävä tekijä sairastumiselle, sairaana olemiselle ja paranemiselle. Myös käsitys ravinnosta, yksilön suhde häntä ympäröivään kulttuuriin ja yksilön kyky eksistentiaaliseen pohdintaan osoittautuivat henkistä ja hengellistä terveyttä selittäviksi tekijöiksi.

Mallissa henkistä ja hengellistä terveyttä tukeviksi tekijöiksi osoittautuivat taas spiritualiteettia tukeva hoitotyö sekä moraali- ja terveysopetus. Merkittävää spiritualiteetin tukemista esiintyi sekä sen modernisissa että perinteisissä muodossa. Henkistä ja hengellistä terveyttä uhkaaviksi tekijöiksi sen sijaan osoittautuivat mielenterveysongelmien väärindiaagnosointi ja yhteisön vähäinen suojautuminen sitä haavoittavilta tekijöiltä.

Pohdintaa valokuvauksen menetelmästä henkisen ja hengellisen terveyden tutkimuksessa

Tässä tutkimuksessa hyödynnettiin useiden tieteenalojen, kuten lääketieteen, sosiologian, uskontotieteen ja hoitotieteen, tietoperustaa. Tutkimuksissa, jotka sijoittuvat useiden tieteenalojen rajapinnoille, voidaan Kankkusen (2007) mukaan myös hyödyntää moninaisia tiedonhankinnan muotoja. Kankkunen toteaa myös, että kulttuurin ymmärtäminen tulee nähdä moniaistisesti ja monimediaisesti: "se merkkien ja symbolien järjestelmä, jonka varassa ymmärrämme kulttuuria, on moniaistinen ja monimediainen. Näin ollen

jopa etnografian on käytettävä useita aisteja osallistukseen kulttuuriin ja ymmärtääkseen sitä[...] etnografian tulisi voida käyttää monipuolisia audiovisuaalisia tekniikoita kerätäkseen aineistoa, analysoidakseen ja esittääkseen kulttuuria, joka koetaan monin aistein". Henkisyys ja uskonnollisuus, jotka ovat monien eri symbolisten kielten summa, ja ihmisen perimmäinen äidinkieli, kuten professori Pentikäinen (2005) toteaa, ovat erityisesti alueita, joilla monimediasuuden hyödyntäminen näyttää kannattavalta.

Valokuvauksen menetelmää terveystieteissä voidaan hyödyntää useilla eri tavoilla. Se soveltuu sekä hoidon tutkimiseen että itse hoitamiseen menetelmänä. Tässä tutkimuksessani valokuvaus osoittautui hedelmälliseksi tavaksi hankkia tietoa henkisen ja hengellisen terveyden tutkimuskohteesta. Tutkimusyhteisössäni Keniassa valokuvaukseen suhtauduttiin positiivisesti ja se mahdollisti yhteisölle tärkeän henkisyyden ja hengellisyyden tallentamisen visuaalisen antropologian keinoin. Rohkaisevan kokemukseni myötä suosittelenkin valokuvauksen menetelmän hyödyntämistä henkisyyden ja hengellisyyden tutkimuksessa myös jatkossa.

Myös käytännön hoitotyössä tuettaessa potilaita ilmaisemaan henkisiä ja hengellisiä tarpeitaan, valokuvia ja valokuvausta voidaan hyödyntää monin eri tavoin. Tästä ovat esimerkkinä muun muassa taideterrapian eri muodot psykiatrisessa hoitotyössä. Toisaalta myös esimerkiksi tutkimuksessani tuotettu valokuvamateriaali (katso Karvinen 2010) mahdollistaa hoitohenkilökunnalle mahdollisuuden tutustua vieraaseen kulttuuriin ja siinä elävään käsitykseen henkisestä ja hengellisestä terveydestä, mikä on lähtökohta yritettäessä ymmärtää yksilön henkisyyttä. Näin ollen valokuvamateriaali voi myös parantaa hoitohenkilöstön tiedollisia valmiuksia monikulttuurisesta hoitotyöstä. Monikulttuuristuvassa ja globalisoituvassa hoitotyössä monikulttuuriset taidot ovat hoitohenkilökunnalle entistä tarpeellisempia (Koskinen 2003). Toisaalta valokuva-aineisto mahdollistaa myös kenelle tahansa

katselijalle oman käsityksensä luomisen henkisestä ja hengellisestä terveydestä. Katsoja voi tällöin olla siis myös sairautensa vuoksi hoidettavana oleva potilas. Tutkimusten mukaan potilaat haluavat keskustella terveydenhuoltohenkilöstön kanssa henkisyydestä ja hengellisyydestä (Koslander ym. 2005) ja tällainen kuvamateriaali voi olla yksi mahdollisuus keskusteluyhteyden avaamisessa. Monikulttuuristen potilaiden hoidossa sekä potilaan että hoitajan voi olla vaikeaa ymmärtää toinen toistensa käyttämiä käsitteitä. Kuva voi helpottaa yhteisen ymmärryksen löytämistä käsiteltävästä asiasta. Mielestäni tulisikin pohtia, voitaisiinko potilaan henkisessä ja hengellisessä tukemisessa hyödyntää valokuvia entistä enemmän. Uskon että visuaalisen antropologian menetelmät ovat yksi tapa vastata filosofi Ojasen haasteeseen, jonka hän esittää teoksessa *Ihmisen filosofia*:

Onko siis ihme, että ihmisen henkeä ei ole tutkittu [...] Henki on meille niin tuntematon osa-alue, että monelle koko käsite on vieras ja jotenkin epämääräinen. Ja kuitenkin ihminen elää hengestä [...] Silti ihmisen hengen, henkisen olemassaolon ja laajemminkin tietoisuuden tutkiminen on alkutekijöissään. Tästä alueesta voi tulla uusien löytöjen alue samalla tapaa kuin luonnon tutkiminen on edellisten vuosisatojen aikana ollut (Ojanen 2007, 10)

Lähteet ja oheislukemisto

- KANKKUNEN T. 2007. "Monimediaisuuden äärellä", teoksessa LAPPALAINEN, HYNINEN, KANKKUNEN, LAHELMA, TOLONEN (toim.): *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Vastapaino, Tampere, 177–205.
- KARVINEN, I. 2006. *Sairaanhoitajien kuvaus hengellisestä hoitotyöstä monikulttuuristen potilaiden hoidossa*. Pro gradu -tutkielma. Kuopion yliopiston hoitotieteen laitos.
- KARVINEN I. 2009. *Henkinen ja hengellinen terveys. Etnografinen tutkimus kendun sairaalan henkilökunnan ja potilaiden sekä Kendu Bayn kylän asukkaiden henkisen ja hengellisen terveyden käsityksistä*. Väitöskirjatutkimus. Kuopion yliopisto, kansanterveystiede.
- KARVINEN I. 2010. *Poika ja tulevaisuus: tutkimusvalokuvia*. Kustannettu tekijän toimesta. Helsinki.
- Katolska kyrkans katekes 2000*. Latinalainen painos vuodelta 1997. Stockholm: Bokförlaget Catholica.
- KOSKINEN L. 2003. *To survive, you have to adjust. Study abroad as a process of learning intercultural competence in nursing*. Väitöskirjatutkimus. Kuopion yliopisto, hoitotiede.
- KOSLANDER T, ARVIDSSON B. 2005. "How the spiritual dimension is addressed in psychiatric patient–nurse relationships". *Journal of advanced nursing* 51 (6), 558–566.
- KOSLANDER T, ARVIDSSON B. 2007. "Patients' conceptions of how the spiritual dimension is addressed in mental health care. a qualitative study". *Journal of advanced nursing* 57 (6), 597–604.
- LEEUEWEN R, CUSVELLER B. 2004. "Nursing competencies for spiritual care". *Journal of advanced nursing* 48 (3), 234–246.
- LEHTINEN T. 2002. *Elämän hinta. Esseitä*. Kirjapaja, Helsinki.
- OJANEN, E. 2007. *Ihmisen filosofia*. Kirjapaja: Helsinki
- PENTIKÄINEN, J. 2005. *Karhun kannoilla. Metsänpitäjä ja Mies*. Helsinki: Etnika.
- SCHWARTZ D. 1989. "Visual ethnography: using photography in qualitative research". *Qualitative sociology* 12 (2), 119–154.
- SUOJANEN P. 2000. *Uskontotieteen portailla. Historiaa ja tutkimussuuntia*. Tietolipas 163. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Tuhkaa ja Linnunrata*, 1998. Suomen mielenterveysseura. Helsinki: SMS-julkaisut.

Ikali Karvinen

Terveystieteiden tohtori & Sairaanhoitaja AMK Itä-Suomen yliopisto, lääketieteen laitos, kansanterveystiede, Kuopio
ikali.karvinen@luukku.com

KIRJA-ARVIO

Hermann Yli-Tepsa

• MITÄ TEKIVÄT ANTIIKIN FILOSOFIT? •

PIERRE HADOT: Mitä on antiikin filosofia?

Niin&näin 2010 (suomentanut Tapani Kilpeläinen)

Tutkijaliiton Paradeigma-sarjassa ja Niin&näin-kirjasarjassa julkaistuissa viimeaikaisissa filosofian käännösteoksissa on huomiota herättävää rinnakkaisuutta. Kummankin kustantajan toimesta on kuluvana vuonna julkaistu Martin Heideggerin metafysiikka-aiheisia luentoja, Paradeigma-sarjassa Johdatus metafysiikkaan (suomentanut Jussi Backman) ja Niin&näin-kirjoissa Mitä on metafysiikka? (suomentanut Antti Salminen). Lisäksi kumpikin on julkaissut ranskalaisen laajalle yleisölle suunnatun esityksen antiikin filosofiasta. Tutkijaliitolta ilmestyi viime syksynä Jean-Pierre Vernantin Kreikkalaisen ajattelun alkuperä (suomentanut Tuomas Parsio) kun taas Niin&näin-kirjasarjan uutuus on Pierre Hadot'n Mitä on antiikin filosofia? (suomentanut Tapani Kilpeläinen).

Jo sinänsä runsaassa antiikkia käsittelevässä suomenkielisessä kirjallisuudessa (esimerkiksi viime vuosina Gaudeamuksetta on ilmestynyt Teija Kaarakaisen ja Jari Kaukuan toimittama Stoaalaisuus: Tiedon, tunteiden ja hyvän elämän filosofia, 2004 ja Teos-kustantamo on julkaissut kaksi laajaa tietokirjaa antiikista, Kirjallisuus antiikin maailmassa, 2007 sekä Kulttuuri antiikin maailmassa, 2009) on hyvin tilaa Vernantin (1914–2007) ja Hadotin (1922–2010) teoksille. Kummassakin näkyy asemansa ansainneen antiikintutkijan (sekä Vernant että Hadot toimivat aikanaan vaikutusvaltaisessa tutkimuslaitoksessa Collège de France'ssa) laaja tietämys sekä perustelukyky, mutta myös oma tulkinta ja tyyli. Keskenään kirjat täydentävät toisiaan, sillä toinen painottaa kulttuurista tilannetta ja toinen yksilöä. Vernant tarkastelee kreikkalaisen ajattelun syntyä ja siirtymää pois myyttisestä arkaaisesta kulttuurista strukturalistisen antropologian näkökulmasta ei ainoastaan filosofian tapahtumana vaan laajemmin erilaisten kulttuuristen ja yhteiskunnallisten ilmiöiden yhteytenä. Mitä on antiikin filosofia?

-teoksessa Hadot puolestaan keskittyy antiikin filosofiaan ja filosofien yhteisöihin, filosofiakouluihin. Hän tutkii filosofin elämäntapaa, niitä yksilöllisiä ja yhteisöllisiä käytäntöjä, jotka tekevät filosofiksi.

Hadot'n johtajuus antiikin filosofien tekstien tulkinnasta on, että niissä muotoiltuja uskomusjärjestelmiä voidaan todella ymmärtää vain jos otetaan huomioon niiden käyttötarkoitus, johdattaminen filosofiseen elämäntapaan. Esimerkiksi tulkinta Platonin filosofisesta systeemistä ei riitä Platonin kirjoitusten ymmärtämiseksi. Hadot'n mukaan Platonin kirjoitusten pohjimmainen tarkoitus ei ollut välittää lukijoilleen tietoa oppijärjestelmästä. Pikemminkin Platonin dialogien epäsystemaattisuutta voidaan ymmärtää, kun otetaan huomioon niiden rooli Platonin akatemiassa osana käytäntöjä, jotka ohjasivat oppilaita kohti filosofista elämäntapaa. Hadot ajattelee, että antiikissa filosofia oli ennen kaikkea kokonaisvaltainen elämäntapa ja filosofian koulukunnan kuten Platonin akatemia, epikurolaisuus tai stoaalaisuus eivät eronneet ainoastaan puhetoimiltaan vaan myös edellyttämiensä elämäntapojen suhteen. Alkuaan filosofinen toiminta ei siis tarkoittanut ainoastaan argumenttien hyväksymistä tai puhuttavan oppimista vaan myös ja ennen kaikkea sitoutumista erityisiin henkilökohtaiseen elämään vaikuttaviin käytäntöihin.

Hadot keskittyy teoksessaan esittelemään eri filosofikoulujen toimintaa ja käsityksiä filosofisesta elämäntavasta sekä filosofiseen elämään kuuluvia käytäntöjä antiikissa, aina Platonin ja Aristoteleen akatemioista hellenistisen kauden (neljännen vuosikymmenen eaa. lopusta ensimmäisen vuosisadan eaa. loppuun) koulukuntiin kuten Stoaalaisuuteen ja Epikurolaisuuteen. Hän esittelee lisäksi filosofikoulujen muutosta siirryttyä hellenistiseltä kaudelta Rooman keisarikunnan (keisarikuntakauden) filosofisiin koulukuntiin. Hadot väittää muun muassa, että siinä missä hellenistisen ajan filosofiakouluissa keskeisellä sijalla oli keskustelu määrätyistä asioista ja ongelmista, keisarikuntakauden kouluissa keskityttiin suurten filosofien kuten Platonin ja Aristoteleen tekstien lukemiseen ja kommentointiin.

Myöhempien filosofian koulukuntien kannalta keskeisellä sijalla on Sokrateen hahmo ja sokraattinen dialogi. Hadot'n mukaan

Sokrateen olemuksen ja keskustelukyvyn erityisyys piilee siinä, että se velvoittaa keskustelukumppanin tutkimaan ja epäilemään itseään, omaa elämää ja elämänvalintoja. Sokrates ei vai- kuta tiedollaan vaan näennäisellä tietämättömyydellään, joka saa toiset arvioiden tutkimaan omia uskomuksiaan. Mutta Sokrateen myyttisessä hahmossa vaikuttavaa on myös hänen omia elämänvalintojaan koskeva ehdottomuus, hyveellinen ja oikeudenmukainen toimiminen. Sokrateelle todellista pahaa on näet vain se, mikä oman harkinnan mukaan on moraalisesti virheel- listä – kun taas se, ”mikä ihmisten silmissä näyttää pahalta, siis kuolema, sairaus ja köyhyys, ei ole pahaa hänelle”. Tässä filoso- fin tehtäväksi asettuu alituinen oman elämäntavan ja sen hy- veellisyyden tarkastelu, mikä ei tarkoita vetäytymistä yksinäi- syyteen, sillä Sokrateen esimerkki osoittaa myös, että itsestä huolehtiminen on ”erottamattomasti huolta myös valtiosta ja toisista ihmisistä”. Hadot esittää, että Sokrateen myyttisellä hahmolla on myöhemmille filosofisille koulukunnille ihannefiloso- fin, viisaan rooli. Hän tarkastelee erilaisia tulkintoja siitä, mitä viisas tarkoittaa. Eroaako esimerkiksi ihmiselämässä tavoiteltu viisaus jumalallisesta viisaudesta, vai onko kyse samasta?

Hengellisillä harjoituksilla, askeesilla (kreikan sana askesis tarkoittaa ”harjoitusta”) on myös keskeinen osa Hadot’n tul- kinnassa antiikin filosofisista käytännöistä. Antiikin filosofinen puhe on paitsi tietynlaisen elämänvalinnan perustelemista ratio- naalisesti, myös keino ”työstää itseään ja muita”. Se on käytän- tö, ”jonka päämääränä on tuottaa ihmisessä syvälinen muutos”. Esimerkiksi Platonin dialoginen kirjoitus, joka etenee toisiaan seuraavien kysymysten ja vastausten ketjuna, on Hadot’n mu- kaan tarkoitettu harjoitukseksi, jonka avulla voi edetä kohti uni- versaalia näkökulmaa ja hyveellistä elämää. Hadot aloitti antii- kin tutkimuksensa Plotinoksen (244–270) uusplatonismista ja hän oli kiinnostunut erityisesti mystisestä kokemuksesta (mikä johdatti häntä tutkimaan myös mystiikkaa Wittgensteinin ajat- telussa) yhtenemisenä kosmokseen. Tämä kenties näkyy myös hänen tulkinnassaan hengellisistä harjoituksista. Yhdysvalta- lainen antiikin tutkija Donald Zeyl kritisoi Hadot’ta Platonin ja Aristoteleen filosofian tulkitsemisesta Plotinoksen mystisismin välityksellä. Zeyl huomauttaa, että esimerkiksi Aristoteleen ly- seon toiminnasta kertovat tekstit viittaavat lähinnä empiiriseen tutkimukseen eikä näyttöä erityisistä hyvään elämään tähtää- vistä hengellisistä harjoituksista ole. Tällaiset varaukset ovat toki paikallaan, ja Hadot painottaa mystistä kokemusta esitel- lessään hengellisistä harjoituksista, mutta mielestäni Hadotin teks- ti ei kuitenkaan herätä vaikutelmaa ylitulkinnasta, esimerkiksi

yksinkertaisesti esitä Aristotelesta mystikkona. Hadot kirjoittaa Aristoteleesta esimerkiksi seuraavasti:

Ei siis voi kiistää, että Aristoteleen mielestä järjen mukainen elämä muodostuu suurelta osin havainnoinnista, tutkimises- ta ja havaintojen pohtimisesta. Mutta toimintaa ohjaa henki, joka voitaisiin rohkeasti määritellä lähes uskonnolliseksi in- tohimoksi todellisuuden kaikkia puolia kohtaan, ovat ne sit- ten vaatimattomia tai yleviä.

Kirjan lopussa Hadot pohtii syytä sille, miksi filosofia elämänta- pana katosi. Hän ei väitä, että filosofian ja elämäntavan yhteys olisi hävinnyt täydellisesti, sillä filosofian historiasta löytyy aina yksittäisiä filosofi-ja, jotka käsittävät filosofian ”konkreettiseksi käytännön toiminnaksi” (Hadot mainitsee muiden muassa Michel de Montaignen, Schopenhauerin, Emersonin, Marxin ja Bergsonin). Yleensä ottaen filosofia kuitenkin käsitetään filoso- fisen puheen tuottamiseksi ja sen välittämiseksi, eikä sillä ole vahvaa sidettä ihmisten elämänvalintoihin tai elämää muutta- viin käytäntöihin. Antiikin filosofiamallin katoamisen syynä Hadot pitää filosofian sulautumista kristinuskoon, joka sittem- min on ottanut kontolleen elämäntavan kokonaisvaltaisen ohjaa- misen. Hadot ehdottaa, että tarkistaisimme käsitystämme filo- sofista: ”Eikö filosofi voitaisi määritellä filosofista diskurssia kehittälevän professorin tai kirjailijan sijasta antiikissa yleisen käsityksen mukaisesti ihmiseksi, joka elää filosofista elämää?” Filosofin statusta voitaisiin siis arvioida pikemminkin ihmisten toimien ja elämänvalintojen kuin heidän tietonsa tai heidän muotoilemiensa teorioiden kautta. Filosofi olisi se, joka toteuttaa elämässään hengellisiä harjoituksia, perustelee valintojaan ja tavoittelee viisauden universaalisuutta, oikeudenmukaisuutta ja hyveellisyyttä. Hadot ei elättele toiveita siitä, että filosofinen elämäntapa tekisi yhteiskunnasta oikeudenmukaisemman. Filo- sofia on voimaton poliittisessa tilanteessa. Silti hänen mukaansa filosofin elämäntapa on perusteltu ja pienikin edistysaskel on merkittävä, kuten antiikin filosofia opettaa.

Kirjallisuus

CHASE, MICHAEL: ”Remembering Pierre Hadot – Part I”. http://harvardpress.typepad.com/hup_publicity/2010/04/pierre-hadot-part-1.html

ZEYL, DONALD: ”Pierre Hadot – What is Ancient Philosophy?”. *Notre Dame Philosophical Reviews*. <http://ndpr.nd.edu/review.cfm?id=1376>

HADOT, PIERRE: ”Mes exercices spirituels”. *Le nouvel observa- teur*. <http://bibliobs.nouvelobs.com/20080710/6353/mes-exercices-spirituels-par-pierre-hadot>.

KIRJA-ARVIOT

Esa Mäkijärvi
esa.makijarvi@gmail.com

• JUURETTOMUUDEN JUURET •

ROBERTO BOLAÑO: Kesyttömät etsivät

romaanii, Sammakko 2010
(suomentanut Einari Aaltonen).

Tässäpä suomennos, jota on odotettu. Chileläissyntyinen Roberto Bolaño (1956–2003) on kuolemansa jälkeen noussut kovaan maineeseen. Hänen kirjalliset ansionsa on tunnustettu ja Bolañoa pidetään tällä hetkellä eräänä merkittävimmistä espanjaksi kirjoittaneista kirjailijoista.

Vuonna 1998 alun perin ilmestynyt Kesyttömät etsivät (*Los detectives salvajes*) on hänen läpimurtoteoksensa. On hienoa, että kirja on viimeinkin saatu suomennettua. Aiemmin muun muassa Arthur Rimbaud'n runoja suomeksi kääntänyt Einari Aaltonen on tehnyt Bolañon kanssa hyvää työtä, vaikka pieniä virheitäkin on mukana. Aaltonen on tehnyt taustatyön mallikkaasti, kuten kirjan lopussa olevasta selitysosioista ilmenee. Lopulliseen versioon on toisaalta myös jäänyt jonkin verran kirjoitusvirheitä.

Kesyttömien etsivien päähenkilöt ovat runoilijoita. He kuuluvat viskerealistit-nimiseen epämääräiseen runoryhmittymään. 1970-luvun Meksikossa perustetun viskerealismin tavoite on tietenkin sorvata runous uuteen uskoon. Tässä ei onnistuta, ja virallinen kirjallisuusinstituutiokin nyrpistää arvattavasti nokkaansa. Runoilijat päätyvät kuka minnekin.

Kaikkia kirjan sivuilla viliseviä hahmoja yhdistää juurettomuus. Chileläinen Arturo Belano, muunnelma tekijästä itsestään, muuttaa yhtenästä maasta toiseen. Meksikolainen Ulises Lima puolestaan harhailee omalla tavallaan. Päähenkilöt eivät saavuta läpimurtoa kirjailijoina, vaikka romaanissa vilahtelee tunnistettuja runoilijoita aina Nobelilla palkitusta Octavio Pazista lähtien. Bolañon vahvuus on uskottavissa henkilöissä. Vastaavasti tapahtumat menevät paikoin käsittämättömyyden puolelle.

Kesyttömät etsivät sisältää useita eri kerrontatyyplejä. On päiväkirjaa ja eri hahmojen näkökulmista esitettäviä kuvauksia. Ne muodostavat sekamelskan, joka karkaisi vähänkään taitamattomalta kirjailijalta hallinnasta. Vaan ei Bolañolta. Hän

kutoo kokoon lähes 650-sivuisen romaanin, jossa ei loppujen lopuksi tapahdu yhtään mitään. Ja tapahtuu silti. Bolaño kuvaa elämää, elämiä, kaikessa rikkaudessaan.

Suomalaisnäkökulmasta romaanin kuvaama chileläis-meksikolais-espanjalainen todellisuus on erittäin kiinnostava. Espanjankielinen maailma on täynnä värejä, ääniä ja elämää. Kesyttömien etsivien kääntäminen ja julkaiseminen on todellinen kulttuuriteko. Toivottavasti Bolañoa saadaan suomeksi lisääkin.

• JYKEVÄ KLASSIKKO •

FJODOR DOSTOJEVSKI: Idiootti

romaanii, Otava 2010 (Suomentanut Olli Kuukasjärvi).

Uusien Dostojevski-suomennosten sarja jatkuu. Rikos ja rangaistus, Köyhää väkeä ja Peluri saavat nyt rinnalleen Olli Kuukasjärven tekemän käännöksen Idiootista. Lisää on luvassa. Fjodor Dostojevski on tietysti eräs vaikutusvaltaisimmista ja luetuimmista venäläiskirjailijoista, mutta hänen parhaiden kirjojensa uudelleensuomentaminen on nykyisissä kustannusoloissa silti hatunnoston arvoinen teko.

Idiootin pääosassa on köyhä ruhtinas Lev Nikolajevitš Myškin. Myškin on arkielämästä vieraantunut ja epilepsiaa pitkään sairastanut nuorukainen, joka saapuu kirjan alussa Pietariin. Sitä ennen hän on viettänyt pitkiä aikoja Sveitsissä. Saapumisesta alkaa tapahtumaketju, jonka keskiössä on ruhtinaan lapsellisuus. Hän tutustuu ihmisiin ja saa nopeasti sekä ystäviä että vihamiehiä. Uudet tuttavat jakautuvat kahtia: toiset pitävät oudosti käyttäytyvää Myškiniä pyhimyksenä, toiset puolestaan idioottina.

Kuten Dostojevskillä yleensä, kirjan näyttämönä toimiva Pietarin kaupunki on epämiellyttävä ja ahdistava paikka. Kuumuus tukahduttaa ja asunnot ovat loukkoja. Eipä ihme, että rikkaat pakenevat kesäisin maaseudulla sijaitseviin kartanoihinsa. Kaupungissa vilisevillä ihmisillä on harvoin puhtaita jauhoja pusseissaan. Myškin joutuukin tämän tästä ymmälleen joutessaan vastatusten ihmisten pahuuden ja ristiriitaisuuksien kanssa. Tässäkin Dostojevskin romaanissa on kristillinen pohjavire, eikä

Idioottia ole turhaan pidetty pyhimystarinana. Sekään ei ole yllätys, että kirja on vanhahtavasta juonestaan huolimatta edelleen synkän ajankohtainen.

Käännös on erinomainen. Kuukasjärvi hallitsee dostojevskiläisen ilmaisun suvereenisti ja turhia poukkoilematta. Sanastoa on nykyaikaistettu tarpeeksi mutta ei liikaa. Idiootti ei painele eteenpäin samanlaisella voimalla ja vimalla kuin tekijän kenties tunnetuin romaani, Rikos ja rangaistus, mutta se on paljon hallitumpi. Ihmisten sisäisen ja keskinäisen psykologian kuvaajana Dostojevski on jälleen omaa luokkaansa. Dostojevski ei ole yhtä sisäsiisti kuin aikalaisensa Leo Tolstoi, mutta yhdessä he paljastavat 1800-lukulaisten venäläisten yhteiskunnan kaikki puolet. Molempia myös yhdistää syvä uskonnollisuus. Se, yhdistettynä kirjallisiin ansioihin, tekee Idiootista lukemisen arvoisen. Ajatuksia herättäviä kirjoja kun ei ole koskaan liikaa.

• KIRKKAIN TÄHTI •

JOHN KEATS: Yön kirkas tähti

kirjeitä, Teos 2010
(suomentanut Kaisa Sivenius).

Yön kirkas tähti sisältää englantilaisen runoilijan John Keatsin 99 kirjettä. Niiden mainiosta käännöksestä vastaa Kaisa Sivenius, jonka suomennos sekoittaa uutta ja vanhahtavaa kieltä. Näin käännös tavoittaa alkuperäiskirjeiden 1800-lukulaisten tunnelman.

Keats kuoli nuorena, vain 26-vuotiaana. Hän sairasti tuberkuloosia ja päätyi kuolemaan Roomaan. Ikuiseen kaupunkiin hänet on myös haudattu. Yön kirkas tähti -valikoimaan kuuluu kirjeitä niin silloiselle rakastetulle Fannylle kuin runoilijan veljelle, Georgelle. Ne on valittu reilun kahden sadan alkuperäiskirjeen joukosta. Teksteistä välittyy nuorena kuolleen runoilijan epätoivo, kuoleman alituinen läheisyys. Keats oli romantikko. Eipä ihme, että romanttisuus välittyy runojen lisäksi kirjeistäkin. Kirjeiden punaisena lankana kulkee epäonnistumaan tuomittu rakkaussuhde Fannyyyn. Rakkaus ja kuolema muodostavat kirjan pohjavireen.

Nyt käsillä oleva käännös on ajoitettu suurin piirtein samaan aikaan kuin Jane Campionin ohjaama Keats-elokuva, joka niin ikään on nimeltään Yön kirkas tähti. Sekin käsittelee Keatsin ja Fannyn suhdetta. Yön kirkas tähti -kirjan kirjeistä parasta antia ovat ehkä kuitenkin pitkät George-veljelle kirjoitetut kirjeet.

George oli muuttanut Yhdysvaltoihin, joten runoilija kuvailee teksteissään yksityiskohtaisesti elinympäristöään ja muuttuvaa maailmaa. Tämä antaa kirjalle pontta. Esipuhe voisi tosin olla pidempi ja yksityiskohtaisempi. Keatsin elämästä lukisi mielellään enemmän, sillä kirjeet eivät paljasta kaikkea.

Keatsin kirjeet julkaistiin alun perin vuonna 1878. Ne olivat aikansa sensaatio, sillä teksti oli aikalaisille liian suorakaista ja paljastavaa. Maailma on muuttunut, sillä nykylukijalle tekstit tuskin aiheuttavat vastaavaa reaktiota. On ikävää, ettei yksikään Fannyn Keatsille lähettämistä kirjeistä ole säilynyt. Niinpä rakkaussuhdetta kuvailevat tekstit jäävät yksipuolisiksi. Luki-ajan tehtäväksi jää kuvitella loput.

On hienoa, että nämä kirjeet on käännetty ja julkaistu. Keatsia (kään) ei ole käännetty suomeksi tarpeeksi. Kirjeet tulevat tarpeeseen, sillä runojakin on käännetty vain teoksiin Runoelmia (1917), Englannin kirjallisuuden kultainen kirja (1933) ja Tuhat laulujen vuotta (1974). Onkin korkea aika, että Keats nostetaan jälleen esiin. Lisää on myös luvassa, kun Leevi Lehdon kääntämä toinen Keatsin kirjevalikoima julkaistaan.

• SEKOILUKRONIKKA •

HUNTER S. THOMPSON:

Suuri Hainmetsästys

artikkeleita, Sammakko 2010
(suomentaneet Sami Heino, Seppo Lahtinen,
Kalle Lintunen & Pekka Markkula).

Hunter S. Thompson (1937–2005) oli amerikkalainen kapinallinen. Hän kehitti suureen suosioon nousseen gonzo-journalismin, jossa pantiin kaikki likoon kulloinkin käsiteltävänä ollutta aihetta käsitellessä. Tähän omistautumiseen kuuluivat usein alkoholi, huumet ja muut päihteet. Elämä oli vauhdikasta ja kulluttavaa. Thompson sekoili eniten, mutta ehti silti löytää aikaa tuhansien artikkelien ja kirjojen kirjoittamiseen. Hän rustasi muun muassa Helvetin enkeleistä ja Yhdysvaltain presidentinvaaleista. Muitakin tempauksia riitti. 1970-luvulla hän pyrki erään amerikkalaisen pikkukaupungin sheriffiksi vaalilupauksella, jossa hän lupasi päällystää kaupungin kadut hevosenlannalla. Valinta jäi hiuskarvan päähän.

Suuri Hainmetsästys on eräs Thompsonin pääteoksista. Tämä 716-sivuinen suomennosjärkälle sisältää valtavan määrän artikkeleita Thompsonin uran varrelta. Pekka Markkula suomensi

kirjan jo vuonna 1982, mutta silloin se nähtiin pätkittynä versiona. Uusi painos on alkuperäistekstin laajennettu ja suora-
sukaisempi laitos. Samalla mukaan on otettu uusia kääntäjiä.

Thompson kirjoitti ahkerasti aiemmin kapinalliseen mutta sittemmin laimentuneeseen Rolling Stone -lehteen. Hänen teksteistään tuli legendaarisia. Thompson oli muun muassa paikalla todistamassa, kun The Rolling Stones -yhtyeen konsertti Altamontissa päättyi verilöylyyn vuonna 1969. Fani kuoli, kun turvamiehiksi palkatut prätäkäjengiläiset pistivät ranttaliksi.

Suuri Hainmetsästys sisältää Thompsonin artikkeleita 1950-luvulta 1970-luvun loppuun. Kirja alkaa verrattain kiltisti, kun kokematon Thompson analysoi politiikkaa ja urheilua. Tässä ollaan lähellä perinteistä journalismia. Seuraavalle vuosikymmenelle siirryttäessä tekstit muuttuvat mielenkiintoisemmiksi. Amerikkalainen unelma vääristyy, kun huumeet ja hippikulttuuri astuvat näyttämölle. Idealismin kyllästämää vuosikymmentä seuraa kyynisyyden ja pettymysten aika. Samalla Thompsonin tekstit muuttuvat varauksellisiksi. Hän alkaa käsitellä yhä enemmän politiikkaa ja muuta likaista peliä.

Thompson edusti, ehkä tahtomattaankin, 1960- ja 1970-lukulaista anarkistista nuorisokulttuuria. Vietnamin sota, Richard Nixon, Kuuban ohjuskriisi, rock-musiikki ja muut asiat olivat elementtejä, joihin asialleen omistautunut lehtimies pystyi paneutumaan. Gonzo antoi mahdollisuuden sukeltaa pintaa syvemmälle. Sekoiluistaan huolimatta (tai niistä johtuen) Thompson kirjoitti valtavat määrät tekstiä. Hänen artikkelinsa ovat myös poikkeuksellisen laadukkaita, kuten Suuri Hainmetsästys-kokoelmasta käy ilmi. Niitä ei ehkä koskaan hyväksytä hyvän journalismin viralliseen kaanoniin, mutta Hunterin lahjoja ei voi kiistää. Uusi suomennos tekee kunniaa hänen elämäntyönsä ja nostaa hänen nimensä jälleen ajankohtaiseksi, niin kuin pitääkin.

• VINKSAHTANEITA RUNOJA •

JUKKA VIKILÄ: Runoja II

runoja, Gummerus 2010

Nykyään on muodikasta kumarrella aiemman runouden suuntaan ja samaan aikaan ironisoida sitä. Jukka Viikilä on tässä suhteessa nykyaikainen runoilija. Hänen kirjansa viittaavat menneisyyteen tosin lähinnä vain nimiensä perusteella. Ennenhän oli tapana jättää ensimmäiset kaksi runokirjaa nimeämättä. Niinpä Viikilänkin esikoisteos oli Runoja ja sen seuraaja on tietenkin Runoja II.

Vanhahtavat nimet johtavat harhaan. Viikilän runot lähes tyvät absurdia proosaa, sillä hänen kirjansa koostuvat pienistä tarinoista. Runoja-kirjassa kertomukset olivat vasta kehitysmässä, mutta Runoja II koostuu melkein pelkästään tarinoista. Kirjakin on proosarunotyyliin paksu.

Viikilä kirjoittaa todellisuudesta, jossa kaikkea voi katsoa huumorilla. Siis ihan kaikkea, aina Idolsin kiiltokuvatähdistä tenniksen pelaamiseen asti. Esimerkiksi runo, jossa arvioidaan Peter Franzénin kykyä näytellä Hollywood-elokuvan ruumista, on hykerryttävä. Vitsikkyyden tosin johtaa siihen, että Viikilä on välillä vaikea ottaa vakavasti. Silloin tekijä kuitenkin muistuttaa meitä, että aivan kaikki ei elämässä sittenkään ole leikkiä.

Voidaan tietysti väentää peistä siitä, ovatko Viikilän tekstit lopulta runoja. Kirjoittaja itse on maininnut, pilke silmäkulmassa, lopettaneensa runojen kirjoittamisen. Hän on kutsunut runonimikkeellä julkaisemiaan tekstejä "asiaproosaksi". Runoja II on yhtä kaikki virkistävä tapaus kotimaisessa runokentässä. Se ei ole yhtä ryppyotsainen kuin useimmat julkaisuun asti pääseivät runoista. Vitsiä ei kuitenkaan väännetä väkisin, vaan lukijan älykkyyteen luottaen. Elämmehän kuitenkin maailmassa, jossa kaikki pitää ottaa samanaikaisesti sekä huumorilla että mahdollisimman tosissaan. Vain niin voimme selvitä.

MUISTI | Ekosäätiön ja Kriittisen korkeakoulun luentosarja

Maanantaisin klo 18.00–19.45 Porthania, Sali P III

20.9. Mitä muisti on?

- Prof. Synnöve Carlson, Aalto-yliopisto, Kylmälabotatorio

27.9. Maaperän muisti

- Prof. Mika Lavento, Helsingin yliopiston arkeologian laitos

4.10. Muistitietotutkimus Suomessa

- Pääsihteeri, dos. Tuomas Lehtonen, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
- Arkistonjohtaja, dos. Ulla-Maija Peltonen, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura,

11.10. Tuotteen muisti – elinkaarianalyysiä

- Prof. Jyri Seppälä, Suomen ympäristökeskus, Kulutuksen ja tuotannon keskus
- kommenttipuheenvuoro mainostoimisto SEK:n edustaja

18.10. Järven muisti

- Prof. Atte Korhola, Helsingin yliopisto, Ympäristötieteiden laitos

25.10. Ympäristöpoliittinen muisti

- Ministeri Lauri Tarasti

1.11. Ilmakehän muisti

- Prof., varapääjohtaja Mikko Alestalo, Ilmatieteen laitos

8.11. Muisti ja minuus – olen se mitä muistan

- FT, psykologi Marja Saarenheimo

15.11. Muisti ja muistamattomuus

- LKT, pääsihteeri Harri Vertio, Syöpäsäätiö

SYKSY 2010

kursseja ja muuta toimintaa

Kuvataidekoulu

maanantaisin 6.9.–13.12. klo 10–14.

Taidemaalari Heli Heikkisen ohjaama ryhmä on syksyn osalta jo varsin täysi, mutta mahdollisesti vapautuvia paikkoja voi kysyä.

Kritiikkityöpaja

ke 8.9., 29.9., 20.10., 10.11. ja 1.12. klo 17–20.

Maalausta, piirustusta sekä mahdollisesti muita kuvataiteen aloja harrastavalle. Pajassa käsitellään opiskelijan omalla ajallaan tekemiä tehtäviä, opettajana taidemaalari Heli Heikkinen. Hinta koko syksyltä 160 euroa.

Unet ja elämänkaari

viikonloppukurssi 10.–12.9.

Unista kirjoittaen ja niistä keskustellen unien symbolikieli voi avata tervehdyttäviä ja vapauttavia yhteyksiä sisimpäämme. Kouluttajana FT, kirjallisuusterapeutti Eeva Lehtovuori. Hinta 170 euroa.

Voimauttava kirjoittaminen

viikonloppukurssi 1.–3.10.

Kirjallisuusterapian menetelmiä hyödyntävä tiiviskurssi vapauttaa luovuuttasi ja vahvistaa persoonallista itseilmaisuaasi. Kouluttaja FT, kirjallisuusterapeutti Eeva Lehtovuori. Hinta 170 euroa.

Tietokirjoittaja verkossa

monimuotokurssi 9.–23.10.

Kurssilla kirjoitetaan selkeitä, informatiivisia asiatekstejä verkkoympäristöön. Lähiopetuksesta sekä etäopiskelusta koostuvan kurssin vetäjä on PK, kirjoittajakouluttaja Harri Paasio. Hinta 80 euroa.

Virtaa-musiikkimatka

tiistaisin 21.9. alkaen klo 18.30–20.

Pianisti Minna Pölläsen luona Etu-Töölössä. Syksyllä matkataan musiikkia kuunnellen Bachista Beethoveniin. Hinta 70 euroa.

Filosofian klassikoita

-seminaari ti 7.9. alkaen klo 17–18.30.

Keskustelelevassa lukuseminaarissa tutustutaan mannermaisen filosofian nykyklassikoihin. Vetäjänä FL, tutkija Miika Luoto. Hinta 70 euroa.

Sokraattisia dialogeja

viikonloppuisin la–su klo 10–15. 16.–17.10.

Teemana on rakkaus ja 27.–28.11. onnellisuus. Yhteisen ajattelun ja keskustelun viikonloput vetää FM Elli Arivaara-Ebbe. Hinta 60 euroa/viikonloppu. Kumpikin viikonloppu on oma erillinen kokonaisuutensa.

Filosofisen argumentaation intensiivikurssi

la–su 30.–31.10. klo 10–15.

Filosofisen logiikan intensiivikurssi

la–su 20.–21.11. klo 12–18.

Vetäjänä intensiivikursseilla FM Lauri Järvilehto. Hinta 50 euroa/kurssi.

Maailman kirjat sekaisin

käännöskirjallisuuden lukupiiri keskiviikkoisin 1.9., 6.10., 3.11. ja 8.12. klo 18–19.30.

FM Aino Rajalan vetämässä piirissä luetaan käännöskirjoja eri maista ja eri mantereilta, sopii kaikille kirjallisuudesta kiinnostuneille. Hinta 25 euroa koko syksyltä.

Syksyllä järjestetään myös ensimmäinen Kriittisen korkeakoulun järjestämä puhujakoulu. Neljän viikonlopun laajuinen kurssikokonaisuus on jo täyteen varattu.

Samoin alkaa INKA – inhimillisen kasvun paikka. Kahtena iltana viikossa, tiistaisin ja torstaisin, kokoontuva ryhmä etsii ja elää sivistystä filosofian, taiteen ja kasvatusta koskevien keskustelujen kautta. Tarkemmat tiedot INKAN sisällöstä, rakenteesta ja eri aineidentyömuodoista saa toimistosta tai netti-sivuiltamme. Ryhmä aloittaa torstaina 2.9., mutta mukaantulo on mahdollista myöhemminkin, jos ryhmässä on vielä tilaa.

Vuoden 2011 alusta alkaa jälleen filosofisen praktiikan 2-vuotinen koulutus. Koulutus on tarkoitettu filosofisen vastaanoton harjoittamisesta kiinnostuneille. Lisäksi opitaan filosofian käyttöä kouluttajana tai työnohjaajana. Hakuaika on lokakuun loppuun mennessä.

Syyskuun alussa alkaa Anne Lindholm-Kärjen vetämä Uniryhmäohjaajakoulutus. Tästä sosiaali- ja terveydenhuollon sekä ihmssuhdetyön ammattilaisille suunnatusta kurssista saa lisätietoa suoraan kouluttajalta: 040 707 8157 tai anne.lindholm-karki@kolumbus.fi.

Jollei muuta mainita, tilaisuudet ja koulutukset ovat Helsingissä Albertinkatu 27:ssä, joko Kriittisen korkeakoulun toimistolla tai samassa talossa sijaitsevilla Bene Oy:n tiloissa. Kurseille on ennakkoilmoittautuminen.

KRIITTINEN KORKEAKOULU
sivistysten vapaita taitoja